

Pro Gradu -tutkielma

LUT Yliopisto
School of Business and Management
Laskentatoimen maisteriohjelma

Anna Iranto

**TILINTARKASTUSLAIN UUDISTUKSEN VAIKUTUKSET MUKAUTETTUUN TI-
LINTARKASTUSKERTOMUKSEEN**

Pro Gradu -tutkielma

2019

Tarkastajat: Pasi Syrjä ja Helena Sjögrén

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Anna Iranto
Tutkielman nimi:	Tilintarkastuslain uudistuksen vaikutukset mukautettuun tilintarkastuskertomukseen
Akateeminen yksikkö:	LUT School of Business and Management
Maisteriohjelma:	Laskentatoimi
Vuosi:	2019
Pro Gradu -tutkielma:	Lappeenrannan Teknillinen Yliopisto 50 sivua, 13 kuviota, 2 taulukkoa
Tarkastajat:	Professori Pasi Syrjä, Tutkijaopettaja Helena Sjögrén
Hakusanat:	tilintarkastus, tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuslaki uudistui vuonna 2015 ja muutokset otettiin käyttöön alkuvuoteen 2017 mennessä. Tässä tutkimuksessa selvitettiin, miten mukautettu tilintarkastuskertomus muuttui uudistuksen myötä. Tutkimuksessa keskityttiin kolmeen eri osa-alueeseen: mukautettujen tilintarkastuskertomusten määrien muutoksiin, ulkoasun ja sisällön muutoksiin sekä huomautusten syiden muutoksiin.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin sisältöanalyysia ja kaikkia osa-alueita tutkittiin hie-man eri tavoin. Määrän muutoksia tutkittiin yksinkertaisesti vertailemalla annettujen kriteerien puitteissa mukautuksien prosentuaalisia muutoksia vuosien 2016 ja 2017 välillä. Ulkoasun ja sisällön muutosten analysoinnissa vertailtiin tyypillisintä tilintarkastuskertomusta molemmilta vuosilta ja arvioitiin lisäksi poikkeavien kertomusten taustoja. Huomautusten syitä analysoitiin jaottelemalla syyt klustereihin, jolloin arviointi oli selkeämpää.

Mukautettu tilintarkastuskertomus oli muuttunut eniten ulkoasun osalta. Myös sisältöä on tarkennettu huomattavasti. Huomautusten määrät pysyivät suurin piirtein samana, eivätkä huomautuksien syyt muuttuneet merkittävästi.

ABSTRACT

Author:	Anna Iranto
Title:	Impacts of the audit law reform on the modified auditor's report
Faculty:	LUT School of Business and Management
Master's programme:	Accounting
Year:	2019
Master's thesis:	Lappeenranta University of Technology 50 pages, 13 figures, 2 tables
Examiners:	Professor Pasi Syrjä, Associate Professor Helena Sjögrén
Keywords:	auditing, auditor's report

The Auditing Law renewed in 2015 and the changes were deployed by the early 2017. The purpose of this thesis was to examine how the modified auditor's report changed because of the law's reform. The thesis concentrated in three different sections: changes in the amounts of the modified auditor's reports, changes in the layout and content of the reports and changes in the reasons for modification of the reports.

The research method was content analysis and all the sections were examined in a slightly different ways. Changes in amounts were examined simply by comparing the percentages of the amounts of modified reports between 2016 and 2017. By analyzing the layout and content, the most typical reports from 2016 and 2017 were compared. The reasons for modification of the reports were analyzed by dividing the reasons in clusters to make the comparison clearer.

The modified auditor's report has changed the most in terms of the layout. Also the content has been extended. The amounts of modified reports were roughly the same, and the reasons for modifications didn't change significantly.

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO	1
1.1	Taustaa	1
1.2	Aiemmat tutkimukset	2
1.3	Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	4
1.4	Tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmä	5
1.5	Rajaukset	6
1.6	Työn rakenne	8
2.	TILINTARKASTUKSEN TAVOITTEET	11
2.1	Agenttiteoria tilintarkastuksessa	12
2.2	Tilintarkastuksen sääntely	14
2.3	Tilintarkastuksen laatu ja odotuskuilu	15
2.4	Tilintarkastuksen riskit ja riippumattomuus	16
2.5	Tilintarkastuskertomus	17
2.5.1	Tilintarkastusprosessi	18
2.5.2	Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus	19
2.5.3	Mukautettu tilintarkastuskertomus	20
2.5.4	Tilintarkastuskertomuksen uudistaminen	20
3.	TILINTARKASTUSLAIN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET SUOMALAISTEN MIKROYRITYKSIEN TILINTARKASTUSKERTOMUKSIIN	23
3.1	Aineisto	23
3.2	Tutkimusmenetelmä	28
3.3	Tutkimuksen toteutus	29
3.3.1	Vaikutukset mukautettujen tilintarkastuskertomusten määriin	31
3.3.2	Uudistuksen vaikutukset sisältöön ja ulkoasuun	32
3.3.3	Mukauttamiseen johtaneet seikat	33
3.4	Tulokset	36
3.4.1	Vaikutukset mukautettujen kertomusten määriin	36
3.4.2	Uudistuksen vaikutukset ulkoasuun ja sisältöön	37
3.4.3	Mukauttamiseen johtaneet seikat	41
3.5	Tulosten pohdinta	44

4.	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	46
4.1	Vastaukset tutkimuskysymyksiin	46
4.2	Keskustelua tuloksista.....	48
4.3	Luotettavuuden arviointi	49
4.4	Jatkotutkimusehdotukset.....	51
	LÄHTEET	53

LYHENNELUETTELO

Big 4 = Suomen suurimmat tilintarkastusyhteisöt: KPMG, PWC, Deloitte, EY

EU = Euroopan Unioni

IAASB = International Auditing and Assurance Standards Board

IFRS = International Financial Reporting Standards

ISA = International Standards of Auditing

KAM = Key Audit Matters

TTL = Suomen tilintarkastuslaki 1141/2015

PIE = Public Interest Entity

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1 Lausuntojen kehitys 2016-2017 suomalaisissa mikroyrityksissä 37

Taulukko 2 Lausuntojen kehitys 2016-2017 suomalaisissa yrityksissä 37

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1 Rajaukset 6

Kuvio 2 Teoreettinen viitekehys 7

Kuvio 3 Työn rakenne 9

Kuvio 4 Teoriarunko 12

Kuvio 5 Empiirisen osion eteneminen 23

Kuvio 6 Aineiston yritysten henkilöstömäärän jakautuminen.....25

Kuvio 7 Aineiston yritysten toimialat.....26

Kuvio 8 Aineiston yritysten 2017 tilikauden kertomuksen lausunnot 27

Kuvio 9 Aineiston yritysten 2016 tilikauden kertomuksen lausunnot 27

Kuvio 10 Tutkimuksen toteutus 30

Kuvio 11 Sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2009)	33
Kuvio 12 Klusterijaottelu.....	35
Kuvio 13 Klusterien koot	42

1. JOHDANTO

Tässä kappaleessa johdatellaan Pro Gradu -tutkielman aiheeseen käymällä läpi hieman taustaa siitä, miten aiheeseen on päädytty. Tämän jälkeen käydään läpi tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset sekä tutkimuskysymykset. Sen jälkeen tarkastellaan aiempien tutkimusten perusteella hieman teoreettista viitekehystä, minkä jälkeen käydään läpi empiirisen osion tutkimusmenetelmää ja aineistoa. Kappaleen lopussa tarkastellaan vielä tutkielman rakennetta.

1.1 Taustaa

Tutkielman aiheeksi valikoitui Suomen tilintarkastuslain (TTL 1141/2015) uudistuksen vaikutukset mukautettuun tilintarkastuskertomukseen listaamattomissa mikroyrityksissä. Tilintarkastus on laskentatoimen avainasia, sillä sen avulla tilinpäätöstiedot koetaan luotettavina ja talouspäätöksiä voidaan tehdä tietojen pohjalta (Cordoş & Fülöp 2015). Tilintarkastuskertomus on elintärkeä raportti sidosryhmille. Analytikoille raportti tuo kuitenkin eniten informaatiota silloin, kun kertomus on mukautettu (Coram et al. 2011). Muun muassa tämän takia tutkimus keskittyy mukautettuihin tilintarkastuskertomuksiin.

Aihe on kiinnostava ja ajankohtainen, sillä uudistuksen säädökset oli otettava käyttöön vasta vuoden 2017 alussa. Tilintarkastuksen raportointi onkin kokenut suuren vallankumouksellisen muutoksen (Simnett & Huggins 2014). Uudistuksen tavoitteena oli lisätä avoimuutta tehdystä tilintarkastuksesta osakkeenomistajille ja toimia tilinpäätökselle luonnollisena jatkumona (Sviili 2017). Aiemman tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen lainsäädännölliset muutokset ja laajennettu tilintarkastuskertomusmalli pienentävät tilintarkastuksen odotuskuilua (Shikdar et al. 2018).

Muutoksia tehtiin, sillä EU:n tilintarkastusdirektiiviä ja yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen EU-asetusta muutettiin ja muutos haluttiin implementoida myös

kansalliseen lakiin (Suomen Tilintarkastajat 2016). Muutokset koskivat suurissa määrin myös tilintarkastuskertomusta. Uudistuneessa kertomuksessa on TTL luvun 3 pykälän 5 mukaan mainittava seuraavat asiat:

- ”1) antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta;*
- 2) täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset;*
- 3) onko toimintakertomus laadittu toimintakertomuksen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti;*
- 4) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia.”*

Tilintarkastuksen raportointi on myös kansainvälisesti hyvin paljon tutkittu aihe. Viime vuosina pinnalla on ollut esimerkiksi tilintarkastuskertomuksen laajentaminen ja sen vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja mahdollinen tilintarkastuksen odotuskuilun pienentyminen. Hartherly et al. (1991) sekä Shikdar et al. (2018) toteavatkin tutkimuksissaan laajennetun kertomusmallin pienentävän odotuskuilua ja parantavan lukijan käsitystä koko tilintarkastuksen prosessista.

1.2 Aiemmat tutkimukset

Laajennettua tilintarkastuskertomusta on tutkittu viime vuosina jonkin verran kansainvälisesti, mutta lähtökohtaisesti tutkimukset koskevat ylipäätään tilintarkastusta tai vakimuotoista kertomusta (Suomen Tilintarkastajat 2017), mikä jättää selkeän tutkimusaukon tutkimukselle, joka käsittelee mukautettuja kertomuksia.

Laajennetusta tilintarkastuskertomuksesta on kokemuksia muun muassa Iso-Britanniasta ja Alankomaista, missä uudistus on pohjautunut IAASB:n antamiin ISA-standardeihin sekä EU-sääntelyyn. Molempien maiden tilintarkastuksen ammattilaisten mukaan uudistus on ollut todella radikaali, kun samaan aikaan muutettiin muotoa, sisältöä ja ulkomuotoa. Uusi kertomus on tutkituissa maissa keskimäärin kaksi sivua pidempi. Tutkimuksien mukaan sijoittajat ovat olleet tyytyväisiä uusiin kertomuksiin,

mutta yhtiön johto ei. Kertomuksia pidetään uudistuksen jälkeen merkityksekkäämpinä. (Suomen Tilintarkastajat 2017)

Boalaky ja Quick (2016) tutkivat artikkelissaan havaintoja laajennetusta tilintarkastuskertomuksesta erityisesti pankin johtajien näkökulmasta. Heidän tutkimuksensa mukaan laajennettu kertomusmalli ei vähentänyt tilintarkastuksen odotuskuilua, mutta laajennettu kertomusmalli on kuitenkin vakuuttavampi kuin edeltäjänsä.

McKee (2015) toteaa artikkelissaan tilintarkastuskertomuksen laajentamisen antavan tilintarkastajalle mahdollisuuden kommunikoida arvokkaita oivalluksia dramaattisen paljon laajennettuun kertomukseen. McKee listaa tärkeimmät asiat, jotka IAASB on asettanut uudistuksen keskiöön – tilintarkastuksen kannalta tärkeimpien asioiden listaus eli niin sanottujen Key Audit Mattersien (KAM) listaus kertomukseen, tilintarkastajan riippumattomuuden kertominen ja tarkastustuloksen siirtämisen kertomuksen alkuun.

Cordoş ja Fülöp (2015) tutkivat artikkelissaan tilintarkastuksen raportoinnin muutoksia. He toteavat, että idea läpinäkyvyyden lisäämisestä ei ole uusi, mutta sitä halutaan edelleen edistää raportoinnissa, jotta raportti toisi enemmän lisäarvoa käyttäjille. Tutkimus käsittelee pitkälti KAMien lisäystä kertomukseen – tilintarkastuksen kannalta tärkeiden seikkojen listaaminen kertomukseen lisää informaatiota ja siten kommunikaatio raportin laatijan ja lukijan välillä paranee.

Tilintarkastus on kovin suosittu tutkimuskohde ja viime vuosina tutkimuksissa onkin keskitytty esimerkiksi lakimuutoksiin ja tilintarkastuskertomuksen laajentamiseen. Tilintarkastuskertomuksen laajentamista koskevat tutkimukset ovat tähän mennessä keskittyneet suurilta osin uuteen seikkaan kertomuksessa, KAMeihin (Key Audit Matters), joita listaamattomilta yhtiöiltä ei vaadita kertomukseen. Erityisesti tilintarkastuksen odotuskuilu on ollut keskeinen teema vuosien varrella. Mukautettuihin tilintarkastuskertomuksiin liittyvää tutkimusta ei kuitenkaan löytynyt, mikä luo mielenkiintoisen tutkimusaukon tälle tutkimukselle. Myös lähes kaikki tutkimukset ovat ulkomaalaisia ja käsittelevät pörssiyrityksiä, jolloin suomalaisiin mikroyrityksiin keskittyvä tutkimus onkin ainakin lähes ainoa laatuaan.

1.3 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää uudistuneen tilintarkastuslain muutosten vaikutuksia mukautettuun tilintarkastuskertomukseen suomalaisissa mikroyrityksissä. Tutkimuksessa pyritään havaitsemaan tilintarkastuslain muutoksien vaikutuksia kertomuksiin, eli vertailla kertomuksia ennen ja jälkeen uudistuksen. Empiirisen sisällyönanalyysin lisäksi tarkastellaan aiempien tutkimusten tuloksia esimerkiksi siitä, miten muualla maailmassa tilintarkastuskertomuksen uudistaminen tai laajentaminen on vaikuttanut käyttäjäkokemuksiin.

Päätutkimuskysymys on:

Millä tavoilla uudistunut tilintarkastuslaki on vaikuttanut mukautettuihin tilintarkastuskertomuksiin listaamattomissa mikroyrityksissä?

Ja tarkentavat alatutkimuskysymykset ovat:

Miten tilintarkastuskertomuksen laajentaminen on vaikuttanut mukautettujen tilintarkastuskertomusten määrään?

Millä tavoilla tilintarkastuskertomuksen sisältö ja ulkoasu on muuttunut uudistuksen myötä?

Mitkä seikat ovat vaikuttaneet tilintarkastuskertomuksen mukauttamiseen listaamattomissa mikroyrityksissä ennen ja jälkeen uudistuksen?

Tuomi ja Sarajärvi (2009) toteavat teoksessaan, että tutkimusongelma määrittää pitkälti tutkimuksen tyypin ja tutkimusotteen. Toisaalta tutkimusongelman muodostaa yleensä tutkijan omat uskomukset tulevista vastauksista. Myös tässä tutkimuksessa tutkijalla on tietty käsitys tulevasta tutkimuksesta ja sen tuomista vastauksista tutkimuskysymyksiin.

1.4 Tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmä

Aineiston yritykset valittiin Voitto+-tietokannan avulla, mutta itse aineisto saatiin käyttöön Asiakastiedolta. Aineistona toimi siis tutkimukseen valittujen yritysten tilinpäätösten tilintarkastuskertomukset vuosilta 2016-2017. Yrityksiä tutkimukseen valikoitui loppujen lopuksi 40 kappaletta, joten tilintarkastuskertomuksia aineistossa on yhteensä 80.

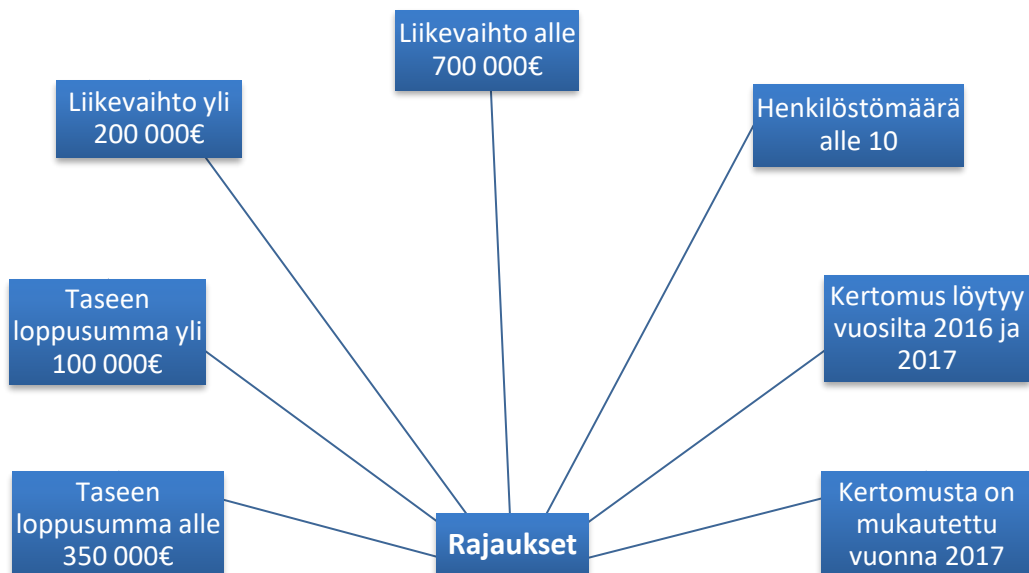
Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena, tarkemmin sisällönanalyysina. Tutkimusmenetelmä tarkentui tutkimuskysymysten avulla, ja kaikkia tutkimuskysymysten kohtia tutkittiin kvalitatiivisesti perehtyen aineiston sisältöön. Ensimmäinen alatutkimuskysymys käsittelee määrän muutoksia, mutta analysointi on kuitenkin kuvailevaa, eli kvalitatiivista. Tuloksia hahmotettiin taulukkojen avulla.

Toisessa tutkimuskysymyksessä tutkitaan uudistuksen vaikutusta tilintarkastuskertomuksen ulkoasuun ja sisältöön, eli pureudutaan esimerkiksi kertomuksessa esitettyihin asioihin ja niiden järjestykseen. Tutkittiin myös sitä, mitä uutta kertomus pitää sisällään ja miten aikaisemminkin kertomuksessa olleet seikat ovat muuttuneet. Kolmas tutkimuskysymys koskee mukauttamiseen johtaneita syitä. Tutkittiin muun muassa sitä, onko mukauttamiseen johtaneet syyt samat ennen ja jälkeen uudistuksen, tai onko jotain muutoksia havaittavissa.

Menetelmänä toimi siis sisällönanalyysi, jossa pyritään analysoimaan dokumenttia (tässä aineistona toimii tilintarkastuskertomukset) mahdollisimman objektiivisesti ja systemaattisesti. Sisällön analysoinnissa pyritään saamaan dokumenttien sisällöstä mahdollisimman tiivistetty ja yleinen kuvaus. (Tuomi & Sarajärvi 2009) Sisällönanalyysi sopii tähän aineistoon hyvin juuri siksi, että pyritään saamaan mahdollisimman yhtenäinen kuva siitä, millainen kertomus oli ennen uudistusta ja millainen sen jälkeen.

1.5 Rajaukset

Tutkimusta rajattiin suomalaisiin mikroyrityksiin, joita ei ole listattu pörssiin. Tutkimukseen valittiin vain sellaisia yhtiöitä, joiden tilintarkastuskertomusta on mukautettu vuonna 2017. Useimmat tutkimukset keskittyvät pörssiyrityksiin, mikä antaa tälle tutkimukselle selkeän tutkimusaukon. Kuviossa 1 on kuvattu tutkimukseen valittujen yritysten rajaukset. Kuvion jälkeen on nähtävissä syyt, miksi näihin rajauksiin on päädytty.

Kuvio 1 Rajaukset

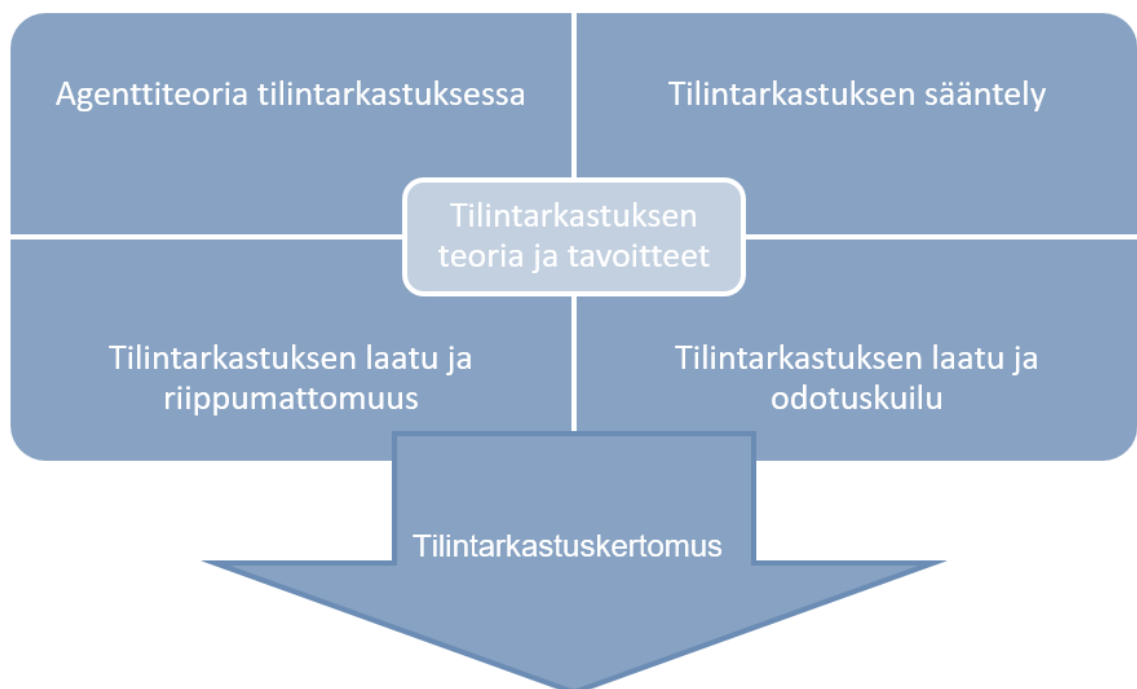
Mikroyritys on sellainen yhtiö, joka ylittää seuraavista rajoista maksimissaan yhden:

- 1) Henkilöstömäärä maksimissaan 10 henkilöä
- 2) Liikevaihto maksimissaan 700 000 euroa
- 3) Taseen loppusumma maksimissaan 350 000 euroa (Taloushallintoliitto 2018)

Toisaalta tutkimukseen valittavien yritysten oli oltava tilintarkastusvelvollisia. Tilintarkastusvelvollisia ovat sellaiset yritykset, jotka täyttävät ainakin kaksi seuraavista rajoista:

- 1) Henkilöstömäärä keskimäärin yli 3 henkilöä
- 2) Liikevaihto ylittää 200 000 euroa
- 3) Taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa (Suomen Tilintarkastajat 2018a).

Rajauksiin päädyttiin kuitenkin henkilöstömäärän suhteen asettamaan pelkkä yläraja, jotta aineisto pysyisi tarpeeksi suurena. Lisäksi päätettiin, että tutkimukseen valittavien yritysten tiedoista tulisi löytyä tilintarkastuskertomus vähintään vertailukaudelta, jotta välttyttäisiin esimerkiksi ensimmäisen tilikauden tilintarkastuskertomuksilta, ja aineisto olisi mahdollisimman vertailukelpoinen.

Kuvio 2 Teoreettinen viitekehys

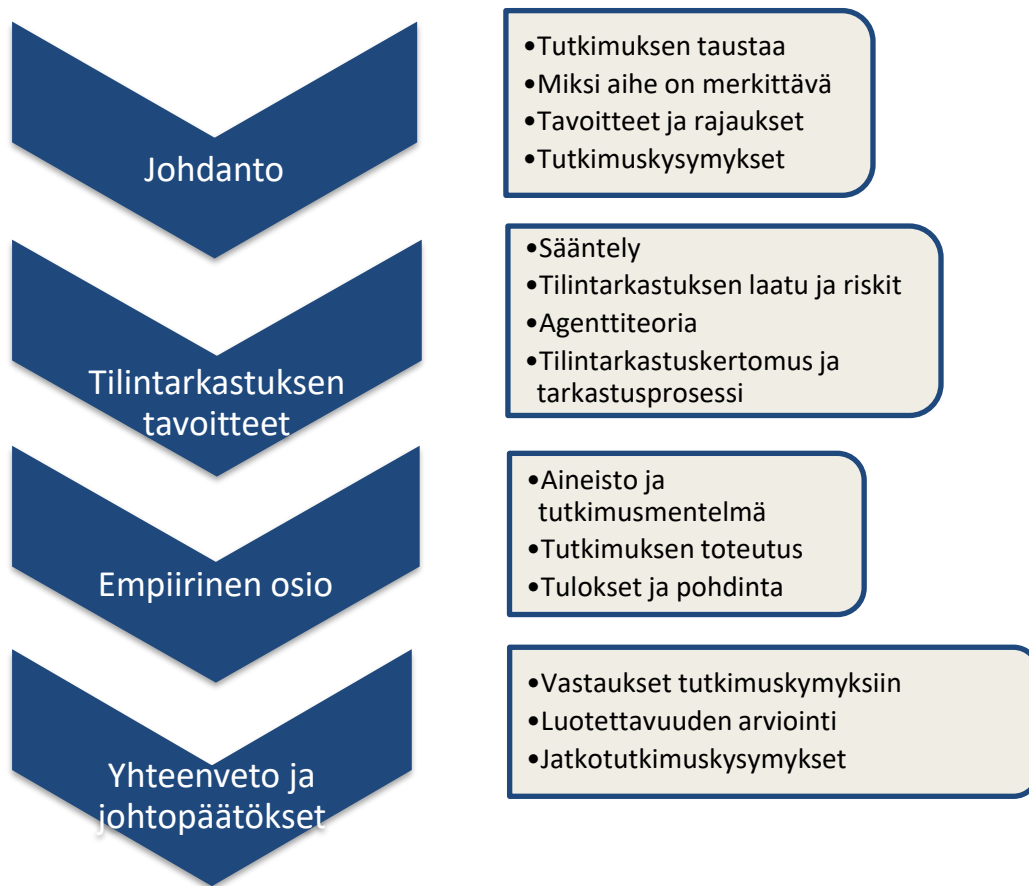
Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys (Kuvio 2) on muodostunut niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat tilintarkastukseen ja joiden pohjalta muodostuu tilintarkastuksen raportti eli tilintarkastuskertomus. Näiden aihealueiden perusteella muodos-

tettiin kokonaisuus aikaisemmista tutkimuksista, jotka avaavat syitä tilintarkastukselle ja siihen liittyville lakimuutoksille. Teoriaosion tarkoituksena oli avata aihetta tämän tutkielman tutkimusosiota varten.

1.6 Työn rakenne

Tämä tutkielma koostuu neljästä pääluvusta, kuten kuviosta 3 on mahdollista nähdä. Johdanto-luvussa käytiin läpi tutkimuksen taustaa, eli miksi tutkimus haluttiin toteuttaa ja miksi aihe on merkittävä. Lisäksi johdannossa käytiin läpi tutkimuksen tavoitteita ja rajoituksia. Johdannossa käytiin myös läpi karkeasti teoreettista viitekehystä aiemman kirjallisuuden avulla, joiden pohjalta myös tutkimuskysymykset laadittiin. Tämän jälkeen kerrottiin empiirisen tutkimuksen tutkimusmenetelmästä ja aineistosta.

Kuvio 3 Työn rakenne

Toisessa luvussa käydään laajemmin läpi tutkimuksen teoriaa aiempien tieteellisten artikkelien avulla. Luvussa käydään läpi tilintarkastuksen eri osa-alueita, kuten sääntelyä, laatua, riskejä ja agenttiteoriaa. Lisäksi käydään läpi erilaiset tilintarkastuskertomukset ja niiden erityispiirteet sekä tilintarkastusprosessi. Lähteissä pyrittiin suosimaan aiheeseen relevantteja tutkimuksia, jonka takia monet tutkimukset käsitelivätkin lakiuudistuksia tai tilintarkastuskertomuksen laajentamista.

Kolmannessa luvussa käsitellään tutkimuksen empiiristä osiota, eli tilintarkastuslain muutosten vaikutuksia mukautettuihin tilintarkastuskertomuksiin. Alkuun kerrotaan aineistonkeruumenetelmästä ja kuvaillaan aineistoa. Tämän jälkeen käytetään aineistoa hyödyksi ja tutkitaan sen avulla tutkimuskysymyksiä ja kerrotaan empiirissä tutkimuksessa saadut tulokset. Tämän jälkeen tehdään vielä tuloksista syvällisempiä pohdintoja.

Neljäs luku kattaa tutkimuksen yhteenvedon ja johtopäätökset. Siinä vastataan tutkimuskysymyksiin ja pohditaan tuloksia. Lisäksi luvussa arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta esimerkiksi reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla kriittisesti. Lopussa kerrotaan vielä, miten tutkimusta voitaisiin jatkaa ja laajentaa.

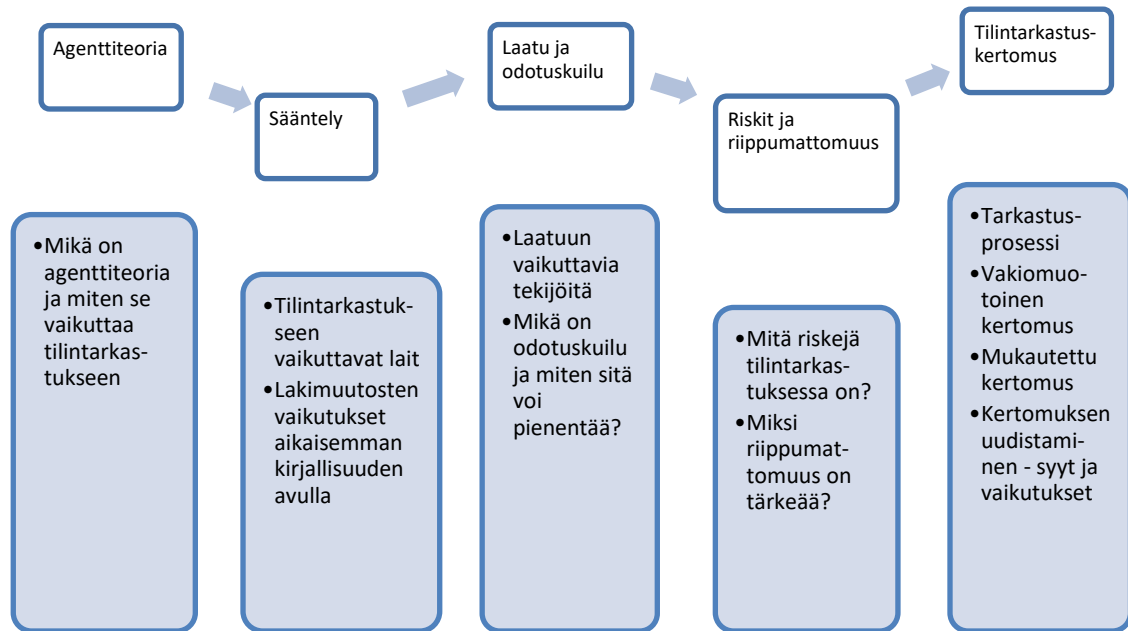
2. TILINTARKASTUKSEN TAVOITTEET

Tässä luvussa kuvataan tilintarkastuksen tavoitteita teorian ja aiempien tutkimusten muodossa. Sijoittajat ja tilinpäätöksen käyttäjät ovat pitkään pitäneet tilintarkastusta hyödyllisenä taloudellisessa raportoinnissa (Epstein & Geiger 1994). Tilintarkastuksen tehtävänä on tarjota puolueeton todiste siitä, että tilinpäätös tarjoaa oikeat tiedot. Tällä tarkoitetaan sitä, että tilinpäätöksessä ei esiinny olennaisia virheitä, eikä mitään petokseen viittaavaa ole havaittavissa. (Shikdar et al. 2018) Tilintarkastuksen on tarkoitus vähentää tiedon epäsymmetriaa yritysjohdon ja sidosryhmien välillä ja siten lisätä luottamusta johtoa kohtaan (Safitri et al. 2018).

Tilintarkastuskertomus vaikuttaa merkittävästi yrityksen toimintaan – se voi ylläpitää tai lisätä yrityksen luotettavuutta tai vastaavasti vähentää yritysjohdon luotettavuutta. Tilintarkastuskertomuksella voidaan luottamuksen lisäksi havitella esimerkiksi luottoa pankilta tai muulta luotonantajalta. Tilintarkastusyhteisöllä ja vastuullisella tilintarkastajalla on siis todella suuri vastuu ja velvollisuus huomata olennaiset ja merkittävät poikkeamat tilinpäätöstiedoista ja raportoida havainnot tilintarkastuskertomukseen. (Barta 2018)

Tilintarkastuksella on suuri rooli organisaation ja sen talouden tehokkaassa toiminnassa, sillä se tekee taloudellisesta informaatiosta luotettavaa (Shikdar et al. 2018). Toisaalta tiedon epäsymmetrisyyttä saattaa lisätä se, että tilintarkastaja saattaa pitää olennaisena jotakin asiaa, joka ei osakkeenomistajista ole kovinkaan olennainen, ja toisinpäin (Houghton et al. 2011). Tilintarkastaja pitää merkittävänä sellaisia väärinkäytöksiä, jotka voisivat vaikuttaa tilinpäätöksen käyttäjän taloudellisiin päätöksiin (Barta 2018).

Tilintarkastuksen markkinat ovat käyneet kansainvälisesti läpi suuria muutoksia viime vuosikymmenten aikana (Mahdavi & Daryaei 2017). Simnett ja Huggins (2014) kuvailevat tilintarkastuksen raportoinnin muutoksia jopa vallankumoukselliseksi. Muutosten tavoitteena on muun muassa ollut lisätä tilintarkastuksen avoimuutta (Sviili 2017).

Kuvio 4 Teoriarunko

Tässä luvussa käydään läpi tilintarkastuksen keskeiset teoriat ja tavoitteet. Ylläolevassa kuviossa 4 on kuvattu tämän luvun eteneminen asiasisällöittäin yleisemmistä yksittäisempiin kokonaisuuksiin.

2.1 Agenttiteoria tilintarkastuksessa

Agenttiteorialla eli agenttiongelmalla tarkoitetaan sellaista tilannetta, jossa päämiehellä ja agentilla ei ole yhtäläisiä tietoja. Agenttiteoria on Jensenin ja Mecklingin vuonna 1976 kehittämä kuuluisa teoria. Teoria käsittelee tilannetta, jossa yrityksen osakkeenomistajilla ja johdolla on erilainen käsitys tavoitteista. Tällaisessa tilanteessa agentti tietää yrityksen talousasioista päämiestä enemmän. (Safitri et al. 2018) Bendickson et al. (2017) mukaan agenttiongelmalla johtaa negatiivisiin taloudellisiin lopputulemiin ja organisaation sisäinen luottamus järkkyy. Agenttiteoria juontaa juurensa taloustieteen kirjallisuuteen ja sen keskeisin asia on tiedon epäsymmetrisyys päämiehen ja agentin välillä (Adams 1994). Sittemmin agenttiteorian käsitettä on käytetty myös muiden tieteenalojen kirjallisuudessa. Muita keskeisiä asioita agenttiteoriassa tiedon epäsymmetrisyyden lisäksi on päämiehen ja agentin

välinen luottamus, kommunikaatio sekä riskit ja niiden johtaminen. (Parker et al. 2018)

Agenttiteoriassa molemmat osapuolet pyrkivät maksimoimaan oman hyötynsä, joka luo tiedon epäsymmetrisyyttä. (Adams 1994) Osakkeenomistajat ja päämies siis pyrkivät tilanteeseen, jossa he tietävät johdon todellisen suorituskyvyn ja pystyvät siten maksimoimaan helpommin yrityksen asemaa. Agenttiongelmia siis syntyy, kun agentti ja päämies pyrkivät erilaisiin lopputulemiin (Parker et al. 2018). Tilintarkastuksella pyritään vähentämään tiedon epäsymmetrisyyttä, eli pienentämään agenttiongelmia. Tilintarkastus lisää luottamusta johdon ja muiden sidosryhmien välillä, sillä tilintarkastajat arvioivat johdon laatiman tilinpäätöksen todenmukaisuutta. (Safitri et al. 2018)

Tiedon epäsymmetrisyyttä ei täysin voida kuitenkaan poistaa tilintarkastuksen avulla, sillä tilintarkastaja saattaa pitää olennaisena jotakin seikkaa, joka ei ole sidosryhmille kovinkaan olennainen (Houghton et al. 2011). Tilintarkastuksen lisäksi voidaan kuitenkin suorittaa sisäisiä tarkastuksia (internal audit), joiden avulla voidaan seurata tilannetta ja siten vähentää riskiä tiedon epäsymmetrisyydestä. Sisäisen tarkastuksen avulla myös johtajat voivat turvata asemaansa ja palkkaansa, sillä tarkastuksen avulla osakkeenomistajat pysyvät perillä johdon toiminnasta eikä yllätyksiä pääse syntymään. Agenttiteoriaa ajatellen sisäistä tarkastusta pidetään erittäin hyödyllisenä. (Adams 1994) Agenttiteoria ei päde ainakaan samassa mittakaavassa perheomisteisiin yrityksiin, sillä usein perheyrityksissä omistajat ja johto ovat ainakin osittain samoja, tai ainakin pyrkivät samoihin lopputulemiin (Bendickson et al. 2016).

Kun tilintarkastuskertomusta mukautetaan, voidaan todeta, ettei tilinpäätös anna oikeaa ja riittävää kuvaa yhtiön taloudellisesta asemasta. Tällöin agenttiongelmia ilmenee, sillä päämies ja agentti eivät omaa symmetristä tietoa yhtiön tilasta. Safitri et al. (2018) mukaan tilintarkastus lisää luottamusta johdon ja sidosryhmien välillä, mikäli tilinpäätös on laadittu niin, että se antaa oikean ja riittävän kuvan yhtiön taloudellisesta tilasta. Tällöin tilintarkastaja laatii vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen.

2.2 Tilintarkastuksen sääntely

Tilintarkastusta säätelee tilintarkastuslaki, joka päivitettiin viimeksi syyskuussa 2015. Laki tuli voimaan syyskuussa 2016, mutta siirtymäajan vuoksi lain säännöksiä tuli noudattaa viimeistään 1. tammikuuta 2017 (Suomen Tilintarkastajat 2016). TTL 3 luvun 3 edellyttää myös noudattamaan kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, eli EU:ssa hyväksyttäviä ISA-standardeja. Euroopan laajuinen sääntely oli ensimmäinen askel kansainvälisyyteen, tarjoten mahdollisuuden ymmärtää minkä tahansa EU-maassa toimivan yrityksen tilinpäätösinformaatiota. Kansainvälisen sääntelyn on todettu nostavan tilinpäätösten laatua, sillä tilintarkastuksen sääntely on varsin tarkkaa ja vaatimustaso melko korkea. (Vrentzou 2011)

Tilintarkastuksen kohteena on TTL 3 luvun 1 § mukaan yhteisön tai säätiön kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus sekä hallinto ja tilintarkastajan tehtävänä on antaa kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tämän tutkielman aiheeseen vaikuttaa tilintarkastuslaista suurimmalta osin 3 luvun 5 §, joka käsittelee tilintarkastuskertomusta. Uuden lain tultua voimaan, on tilintarkastajan annettava kertomuksessaan lausunto siitä, että

1. *”antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta*
2. *täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset*
3. *onko toimintakertomus laadittu toimintakertomuksen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti ja*
4. *ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia.”*

Lisäksi tilintarkastajan tulee todeta kertomuksessa, mikäli hän on havainnut tarkastusta tehdessään olennaisia virheellisyyksiä toimintakertomuksessa.

Tilintarkastuksen sääntely on maailmanlaajuisesti pyrkimässä laajennettuun tilintarkastuskertomuksen sisältöön (Gutierrez et al. 2018). Cogliandron (2000) mukaan

lakimuutoksissa suurin haaste liittyy sen täytäntöönpanoon. Geigerin (1994) tutkimuksen mukaan tilintarkastuslain muutoksien paras tulos on se, ettei se vaikuta lainantajien päätöksiin. Toisin sanoen, jos yrityksen tilinpäätös ei ole merkittävästi muuttunut, ei lakimuutoksen pitäisi vaikuttaa tilintarkastuskertomuksen tulokseen. Vrentzou (2011) toteaa tutkimuksessaan myös, että ainakin Kreikassa tilinpäätös ja tilintarkastuskertomus muuttui huomattavasti sen jälkeen, kun maassa otettiin käyttöön kansainväliset standardit.

2.3 Tilintarkastuksen laatu ja odotuskuilu

Tilintarkastuksen laatu tarkoittaa todennäköisyyttä sille, että tilintarkastaja löytää tilinpäätöksestä olennaiset virheellisyudet, mikäli niitä esiintyy. Todennäköisyys virheiden havainnoimiseen riippuu tilintarkastajan käytössä olevasta teknologiasta, tarkastukseen käytetyistä menetelmistä ja näytteenottolaajuudesta. (Safitri et al. 2018) Yleisesti ottaen tilintarkastuksen laatu on sitä parempi, mitä vähemmän virheitä tarkastustyössä esiintyy (Cordoş & Fülöp 2015).

Goldien et al. (2018) tutkimuksessa todetaan, että tilintarkastuksen laatu koetaan paremmaksi, jos tilintarkastajalla on tarkastettavasta yhtiöstä toimialan asiantuntemusta. Myös lyhyemmät tilintarkastussuhteet ovat osoittaneet huonontavan tilintarkastuksen laatua. On myös todettu suurempien tilintarkastustoimistojen tuottavan parempaa laatua, sillä niissä on enemmän sisäistä asiantuntemusta ja taloudelliset vääristymät huomataan todennäköisemmin. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuskertomuksen laajentaminen ei vaikuttanut merkittävästi tilintarkastuksen laatuun (Gutierrez et al. 2018).

Tutkimuksen mukaan suurempi tilintarkastuspalkkio voi johtaa tilintarkastajien kasvaneeseen huolellisuuteen ja siten parempaan laatuun tilintarkastuksessa. (Goldie et al. 2018) Safitri et al. (2018) tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen laatu ja talou-

dellisen raportoinnin laatu korreloivat toisiaan. Wymanin (2004) mukaan tilintarkastusyhteisöjen läpinäkyvyys auttaisi ylläpitämään tilintarkastuksen laadun hyvää mainetta.

Tilintarkastajalla ja tilinpäätöksen eri käyttäjillä saattaa olla erilaiset odotukset tilintarkastuksesta, tilintarkastajan vastuualueista sekä tilintarkastuskertomuksen sisällöstä – tätä kutsutaan tilintarkastuksen odotuskuiluksi (Epstein & Geiger 1994, Monroe & Woodliff 1994). Tilintarkastuksen ammattilaiset ovat kuitenkin pyrkineet pienentämään odotuskuilua mahdollisimman avoimella informaatiolla, jotta tilintarkastuksen maine säilyisi yhteiskunnassa ja kansalaiset luottaisivat edelleen tilintarkastuksen tuottamaan varmistukseen tilinpäätöksen oikeellisuudesta (Shikdar et al. 2018). Swiftin ja Dandon (2009) mukaan odotuskuilua suurentaa tilintarkastajan teknisen osaamisen puute, tilintarkastajan heikko kommunikaatio tai tilintarkastajan riippumattomuuden puute.

Kertomusmallien uudistamisen taustalla on tyypillisesti ollut odotuskuilun pienentäminen tilintarkastuksessa (Ruhnke & Schmidt 2014). Hartherly et al. (1991) tutkivat laajennettua tilintarkastuskertomusta empiirisesti ja toteavat tehokkaan tilintarkastuksen raportoinnin pienentävän odotuskuilua. Heidän mukaansa odotuskuilua pienentäisi joko standardisoidun tekstin vähentäminen tai kertomuksen laajentaminen. Myös Shikdar et al. (2018) empiirisen tutkimuksen mukaan laajennettu tilintarkastuskertomus pienentäisi tilintarkastuksen odotuskuilua. Muita odotuskuilua pienentäviä tekijöitä olivat tilintarkastuksen lainsäädännölliset muutokset sekä tilintarkastuksen tietämys ja metodologinen parantaminen. Toisaalta Chong ja Pflugrath (2008) toteavat tutkimuksessaan, ettei erilaiset tilintarkastuskertomusmallit pienentäneet sijoittajien odotuskuilua.

2.4 Tilintarkastuksen riskit ja riippumattomuus

Tilintarkastukseen liittyvistä riskeistä yksi on tilintarkastajan riippumattomuus. Riippumattomuuteen liittyvät riskit ovat usein vaikeasti mitattavia ja tilintarkastajalla on

harvoin vakuuttavaa puolustusta omasta riippumattomuudestaan. Tutkimuksen mukaan tilintarkastuspalveluja tuottavien yritysten toivottaisiin olevan läpinäkyvämpiä tilintarkastuksen riippumattomuuden osalta. (Houghton & Jubb, 2003)

Niemi et al. (2018) tutkivat artikkelissaan tilintarkastajan vastuuta tilintarkastuksen riskeihin. Suomen Big 4 -tilintarkastusyhteisöt käyttivät tutkitusti enemmän tarkastusaikaa suuremman riskiluokan yrityksiin tilinpäätöksiin, ja vähemmän pienemmän riskiluokan yritysten tilinpäätöksiin. Esimerkiksi yrityksiä, joissa omistaja on myös yrityksen johdossa, pidettiin erityisen riskisinä. Myös sellaiset yritykset, joissa on tehty huonoja sijoituspäätöksiä, pidettiin hyvin riskisinä (Lu et al. 2017). Edellisiin seikkoihin viitaten luonnollisesti myös tilintarkastuspalkkiot ovat sitä suurempia, mitä riskisempi yritys on kyseessä.

Tilintarkastuspalkkiot eivät kuitenkaan ole matalampia matalariskisissä yrityksissä, vaikka tarkastukseen käytettäisiin normaalia vähemmän aikaa (Niemi et al. 2018). Lu et al. (2017) tutkimuksen mukaan on kaksi tapaa hallita korkean riskitason tilintarkastuksia – lisätä tarkastukseen käytettyä pääomaa joko lisäämällä tarkastuskohteita tai allokoimalla lisää aikaa kokeneille tilintarkastajille. Kumpikin tapa luonnollisesti nostaa tilintarkastuksen hintaa asiakkaalle. Tilintarkastajat saattavat myös lisätä riskipreemion tilintarkastuksen hintaan kattamaan korkeampaa riskiä (Bedard & Johnstone 2004)

2.5 Tilintarkastuskertomus

Kun tilintarkastaja lopettaa tarkastustyönsä, antaa hän mielipiteensä tilinpäätöksen oikeellisuudesta tilintarkastuskertomuksen muodossa. Tilintarkastuskertomus pitää antaa kirjallisena ja sisältää tilintarkastajan lausunnon tarkastettavan yhtiön tilinpäätöksestä. (Fakhfakh 2016)

Tilintarkastuskertomus on yhtiön tilintarkastajan ja sidosryhmien ensisijainen kommunikaatiotapa. Kertomuksessa käytetään hyvin standardisoitua kieltä ja kertomuksen sanoma on ennemminkin ”hyväksytty” tai ”hylätty” tilinpäätös, kuin mitään syvällisempää informaatiota. Raportti ei siis välitä sidosryhmille mahdollisesti hyödyllistä informaatiota tarkastusprosessin ajalta, vaan osoittaa lukijalle vain lopputuleman. (Gutierrez et al. 2018) Tilintarkastuskertomus on kuitenkin yritykselle tärkeä raportti yleisesti hyvän maineen ylläpitämiseksi, sijoittajien houkuttelemiseksi tai esimerkiksi rahoitusluoton saamiseksi (Barta 2018).

2.5.1 Tilintarkastusprosessi

Tilintarkastusprosessi koostuu karkeasti tarkasteltuna suunnittelusta, toteutuksesta ja raportoinnista. Suunnittelun merkitys tilintarkastuksessa on suuri – jos suunnitelma on riittämätön, saattaa tilintarkastuksen lopputulema olla epäluotettava (Karapetrovic & Willborn 2001). Wootenin (2003) mukaan tilintarkastusprosessin ymmärtäminen voi olla ulkopuoliselle hankalaa, kun raportti on kuitenkin standardisoitu.

Gartland (2017) toteaa, että suunnitteluvaihe on erittäin tärkeää vaikei suunnitella pystytä täysin seuraamaan itse tarkastustyössä, sillä itse suunnitteluprosessi on hyödyllistä tarkastajalle. Hyvällä suunnitelmalla aikaansaadaan tehokkaan tarkastuksen lisäksi hyviä riskinhallintatyökaluja. Suunnittelutyö on perusteellista tutustumista asiakkaan toimialaan ja toimialan sääntelyihin.

Gutierrez et al. (2018) tutkimuksessa tuli ilmi, että vaikka sidosryhmät pääosin tukevatkin laajennettua kertomusta, ovat he huolissaan esimerkiksi tarkastuksen hintojen noususta. Tutkimuksessa ei kuitenkaan ilmennyt hintojen nousua laajennetun kertomuksen takia, vaan hintaerot liittyvät esimerkiksi yhtiön kokoon tai toiminnan riskisyyteen. Myös Niemi et al. (2018) tutkimuksen mukaan tarkastuksen hinta nousee riskisyyden noustessa. Ittonen ja Peni (2012) tutkivat artikkelissaan tilintarkastajan sukupuolen vaikutusta tilintarkastuksen hintaan, ja tuloksista selviää naistilintarkastajien veloittavan korkeampia tarkastusmaksuja. Syyksi he epäilevät naisten

perusteellisempaa valmistautumista tilintarkastusprosessiin, mikä heijastuu hintoihin.

Houghton et al. (2011) toteavat olennaisuuden käsitteen olevan todella tärkeä koko tilintarkastusprosessin ajan, tilintarkastuksen suunnittelusta tulosten arvioimiseen asti. Ammatillinen harkintakyky määrittää sen, mikä on olennaista tilintarkastusprosessin eri vaiheissa.

2.5.2 Vakimuotoinen tilintarkastuskertomus

Vakimuotoinen tilintarkastuskertomus on standardisoitua kieltä ja sisältää melko samat asiat. Tällaista standardisoitua kertomusta, eli vakimuotoista kertomusta käytetään suurimmassa osassa yhtiöitä suurimmassa osassa maita. (Gutierrez et al. 2018) Vrentzoun (2011) tutkimuksen mukaan vakimuotoinen kertomus tuo selkeyttä. Sen jälkeen, kun IFRS säännökset otettiin käyttöön, on kertomuksista tullut selkeämpiä ja helpommin luettavia, eivätkä ne sisällä enää epämääräisiä kommentteja tai muistiinpanoja tilintarkastajalta. Vrentzou toteaa tutkimuksessaan myös, että ainakin Kreikassa tilinpäätös ja tilintarkastuskertomus muuttui huomattavasti sen jälkeen, kun maassa otettiin käyttöön kansainväliset standardit.

Jo vuosia tilintarkastuksen ala on pitänyt standardisoitua kertomusta loistavana, sillä se helpottaa kertomusten vertailtavuutta, eikä niiden kustomoiminen siten ole houkuttanut (Simnett & Huggins 2014). Sidosryhmät ovat kuitenkin tukeneet muutosta suurempaan informaation määrään myös vakimuotoisessa kertomuksessa. Tutkimuksen mukaan analyytikkoja ei kiinnosta tilintarkastuskertomuksen sisältö, mikäli kertomus on vakimuotoinen (Coram et al. 2011). Osakkeenomistajat ovatkin olleet sitä mieltä, että kertomuksen tulisi olla standardisoidun kertomuksen sijasta yksilöllinen.

2.5.3 Mukautettu tilintarkastuskertomus

Mukautetulla tilintarkastuskertomuksella tarkoitetaan sellaista kertomusta, jossa on varauman sisältävä tai kielteinen lausunto. Myös lausunnon antamatta jättäminen on yksi mukautetun tilintarkastuskertomuksen muodoista. (Korkeamäki 2017) Tilintarkastaja antaa mukautetun lausunnon silloin, kun tilinpäätös ei jostain syystä ole täysin luotettava (Fakhfakh 2016). Käytännössä näitä kertomuksia ovat siis sellaiset, joissa tilintarkastaja on antanut huomautuksen tai lisätiedon. Eräs tilanne, josta seuraa huomautus tilintarkastuskertomukseen, on jos toimitusjohtaja tai hallituksen jäsen on syyllistynyt tekoon, josta seuraa vahingonkorvausvelvollisuus. Lisätiedon tilintarkastaja voi antaa esimerkiksi silloin, jos hänellä on syytä epäillä yrityksen kykyä jatkaa toimintaansa seuraavalla tilikaudella tai vain kiinnittääkseen lukijan huomion johonkin tiettyyn seikkaan. (Suomen Tilintarkastajat 2018c)

Karjalainen et al. (2018) tutkivat artikkelissaan sitä, onko tilintarkastajan sukupuolella merkitystä mukautetun kertomuksen antamiseen. Käytännössä he siis selvittivät, antavatko suomalaiset naistilintarkastajat herkemmin mukautetun kertomuksen kuin miehet sellaisissa tapauksissa, joissa mukautetun kertomuksen antaminen on perusteltua. Tuloksien mukaan naistilintarkastajat ovat herkempiä antamaan mukautetun lausunnon ensimmäistä kertaa tai mukautetun lausunnon ylipäätään. Paanasen (2016) mukaan mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamisen todennäköisyyttä lisää tilintarkastuksen viivästyminen, tarkastettavan yrityksen suuri koko ja tilintarkastusyhteisön suuri koko. Myös korkea velka-aste ja tilintarkastajan sukupuoli (mies) vaikuttaa mukautetun kertomuksen todennäköisyyteen.

2.5.4 Tilintarkastuskertomuksen uudistaminen

Tilintarkastuskertomus uudistui vuonna 2016 kansainvälisten tilintarkastusstandardien (ISA) muuttumisen johdosta, ja uudistuksen taustalla on pyrkiä informatiivisempaan kertomukseen. Muutoksessa uudistettiin seuraavat ISA-standardit: 700, 701, 705, 706, 720, 570 ja 260, joista ISA 700 koskee tilintarkastuskertomusta. Suomessa käyttöönotto tapahtui keväällä 2017. Tämän tutkimuksen kannalta oleellisin

muutos oli tilintarkastuskertomuksen sisällön ja rakenteen muutokset. Rakenteen osalta oleellisin muutos on lausunnon sijoittuminen uudessa kertomuksessa heti alkuun. Rakenne uudessa tilintarkastuskertomuksessa on seuraavanlainen (ei PIE-yhteisö):

1. vastaanottaja
2. otsikko
3. lausunto
4. lausunnon perustelut
5. tilinpäätöstä koskevat hallinnon ja toimitusjohtajan velvollisuudet
6. tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa
7. muu informaatio
8. päiväys ja allekirjoitus (Suomen Tilintarkastajat 2018b)

Voidaan kuitenkin todeta, että idea tilintarkastuskertomuksen laajentamisesta ei ole täysin uusi, vaan tilintarkastuksen ammattilaiset ovat ilmaisseet kiinnostuksensa asiaa kohtaan jo aikaisemmin (Cordoş & Fülöp 2015). Laajennetun tilintarkastuskertomuksen käyttäjähyötyjä on jo tutkittu – esimerkiksi Puolassa on todettu ylimääräisen raportin olevan hyödyllinen osakkeenomistajille (Dobija & Cieslak, 2013).

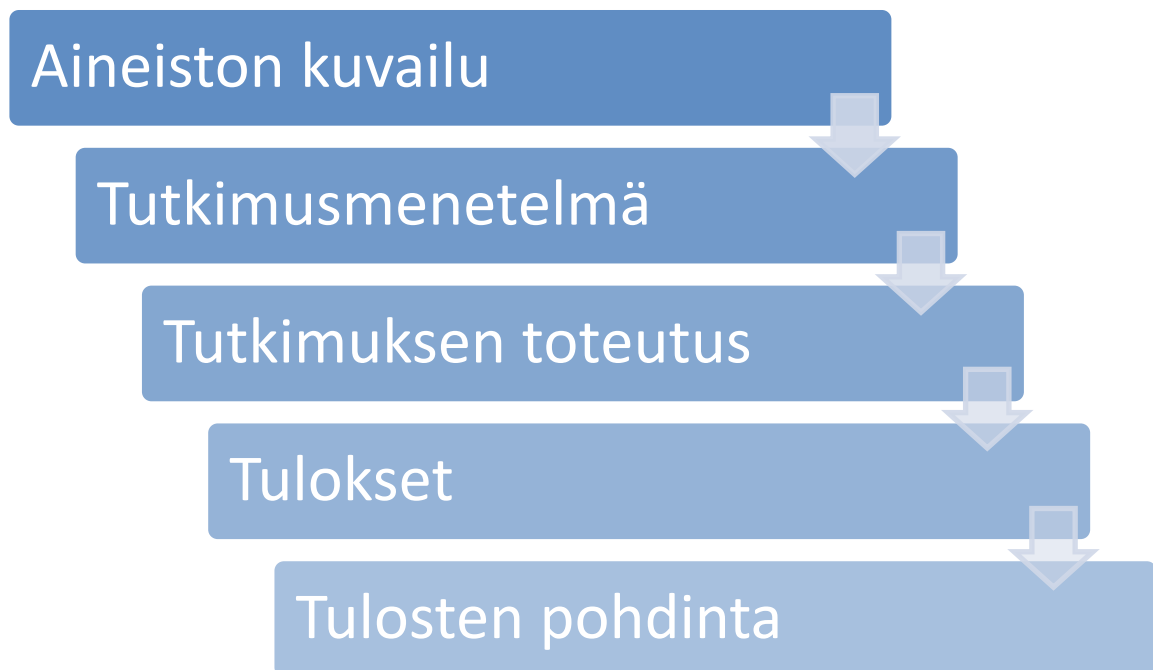
Gutierrez et al. (2018) eivät tutkimuksessaan saaneet sellaista tietoa, jonka perusteella tilintarkastuskertomuksen laajentaminen olisi vaikuttanut merkittävästi sijoittajien reaktioihin kertomuksesta. He kuitenkin toteavat, että pitkän aikavälin vaikutuksista on vaikea tehdä vielä päätelmiä. Lisäksi tutkimuksesta ilmenee, että markkinoiden reaktioita voi olla vaikea erottaa pelkän tilintarkastuskertomuksen osalta, sillä reaktiot voivat olla sidoksissa myös tilinpäätöksen vuosikertomuksen osoittamiin tietoihin.

Tilintarkastuskertomuksen laajentamisen on havaittu parantavan ymmärrystä tilintarkastuskertomuksesta ja koko tilintarkastajan prosessista (Innes et al. 1997) ja tilintarkastuksen sääntely maailmanlaajuisesti pyrkii laajennettuun kertomusmalliin (Gutierrez et al. 2018). Laajennettu tilintarkastuskertomus lisää tutkimuksen mukaan lukijan käsitystä tilintarkastuksesta (Hartherly et al. 1991). Sen on myös todettu

pienentävän tilintarkastajan ja muiden sidosryhmien välistä odotuskuilua (Shikdar et al. 2018).

3. TILINTARKASTUSLAIN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET SUOMALAISTEN MIKROYRITYKSIEN TILINTARKASTUSKERTOMUKSIIN

Tutkimuksen empiirinen osio aloitetaan kuvailemalla aineistoa luvussa 3.1 ja sen jälkeen tutkimusmenetelmää luvussa 3.2. Tutkimuksen toteutus kuvataan luvussa 3.3, jonka jälkeen kerrotaan tulokset ja pohditaan niitä luvuissa 3.4 ja 3.5. Kuviossa 5 kuvataan tutkimuksen empiirisen osion eteneminen.

Kuvio 5 Empiirisen osion eteneminen

3.1 Aineisto

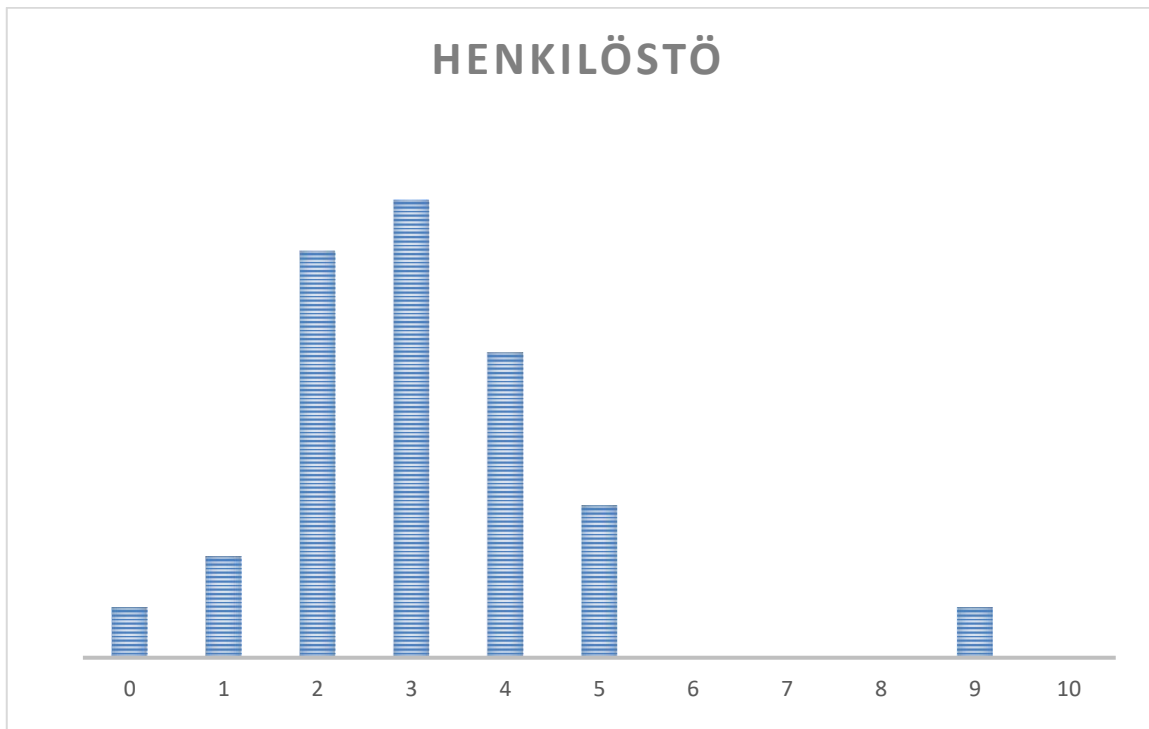
Tutkimuksen aineistoon valikoitiin yritykset Voitto+-tietokannasta, joka on Suomen Asiakastieto Oy:n hallinnoima tietokanta suomalaisten yritysten tilinpäätöstiedoista. Voitto+ tietokannan avulla hakuun osui 252 yritystä, kun asetettiin seuraavat rajat:

- 1) Yrityksen liikevaihto on 200 000 € - 700 000 €
- 2) Yrityksen taseen loppusumma on 100 000 € - 350 000 €
- 3) Yrityksessä työskentelee alle 10 henkilöä ja yli 3 henkilöä
- 4) Tilinpäätöstä on mukautettu vuonna 2017

Aineisto rajattiin sen perusteella, että yhtiöiden oli oltava tilintarkastusvelvollisia, josta saatiin rajauksien alarajat. Rajauksen ylärajat saatiin sen sijaan mikroyrityksen määritelmästä. Lisäksi sellaiset yritykset rajattiin pois, josta ei ollut saatavilla vertailukauden tilintarkastuskertomusta, sillä oleellinen osa tutkimusta on analysoida muutosta. Yritysten joukosta tehtiin satunnaisotanta, jolloin lopullinen aineisto koostui 40 yrityksen tilintarkastuskertomuksista vuosilta 2016 ja 2017, eli yhteensä 80 tilintarkastuskertomuksesta. Kyseisten yritysten tilintarkastuskertomukset saatiin käyttöön Suomen Asiakastiedolta. Aineiston yritysten nimiä tai tilinpäätöstietoja ei julkaista tässä tutkielmassa, sillä tiedot ovat luottamuksellisia, eivätkä ne ole oleellisia tutkimuksen kannalta.

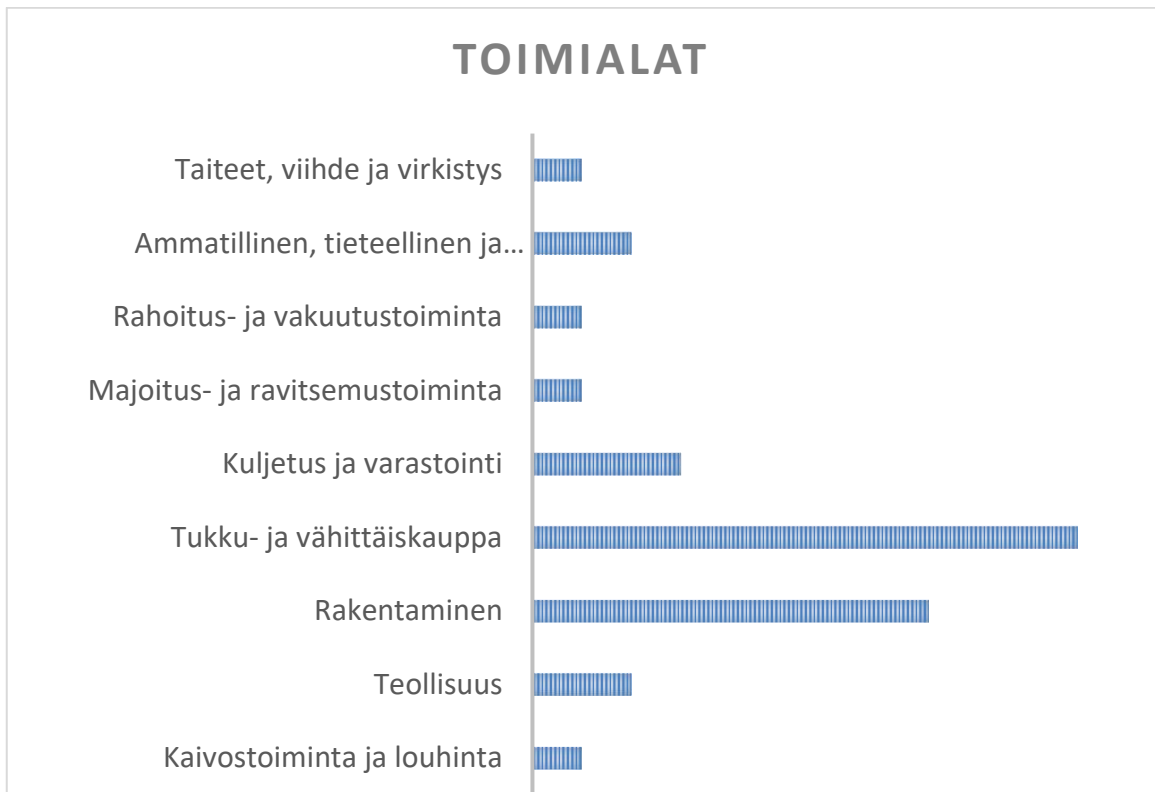
Aineiston koko pidettiin sellaisena, että syvällisempi analysointi on mahdollista. Laadullinen tutkimus ei pyri esittämään tilastollisesti yleistettävää tietoa, vaan se pyrkii esittämään mahdollisimman kattavan ymmärryksen tutkittavasta asiasta (Tuomi & Sarajärvi 2009). Eskola ja Suoranta (1996) ovat todenneet, että tärkeämpää, kuin aineiston koko, on tulkintojen syvyys. Muun muassa tästä syystä aineisto haluttiin pitää melko suppeana niin, ettei tulkinta jäisi liian pintapuoliseksi. Neljänkymmenen yrityksen eli kahdeksankymmenen tilintarkastuskertomuksen otanta tuntui tarpeeksi laajalta aineistolta riittävään yleistämiseen, mutta tarpeeksi suppealta aineistolta ottaen huomioon helpon hallittavuuden ja syvällisen tulkinnan, joihin pyritään. Eskola ja Suoranta (1996) toteavat myös, että noin 15 näytteen aineisto usein riittää kyllästämään aineiston. Kylläntyminen eli saturaatio tarkoittaa tilannetta, jossa aineisto ei tuo enää mitään lisää, vaan toistaa tiettyä ”peruskuviota”. Kokemukset kylläntymiseen johtavista määristä ovat kuitenkin hyvin vaihtelevia (Tuomi & Sarajärvi 2009).

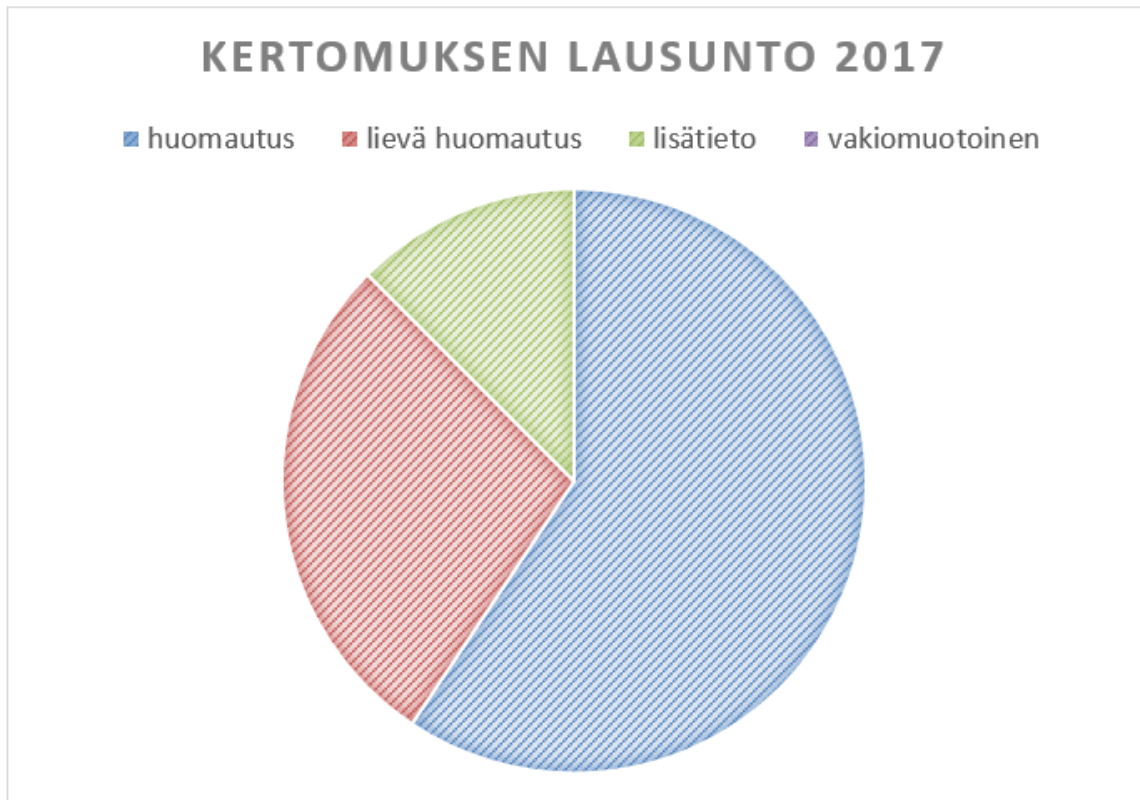
Kuvio 6 Aineiston yritysten henkilöstömäärän jakautuminen

Tutkimukseen valituista yrityksistä kaikkien henkilöstömäärä oli alle 10, sillä tutkimus haluttiin keskittää koskemaan mikroyrityksiä. Kuten kuviosta 6 voidaan todeta, oli suurin osa kolmen työntekijän yrityksiä, ja seuraavaksi eniten oli kahden ja neljän työntekijän yrityksiä. Henkilöstömäärään ei tutkimuksessa otettu kantaa muuten, kuin aineistoa rajattaessa.

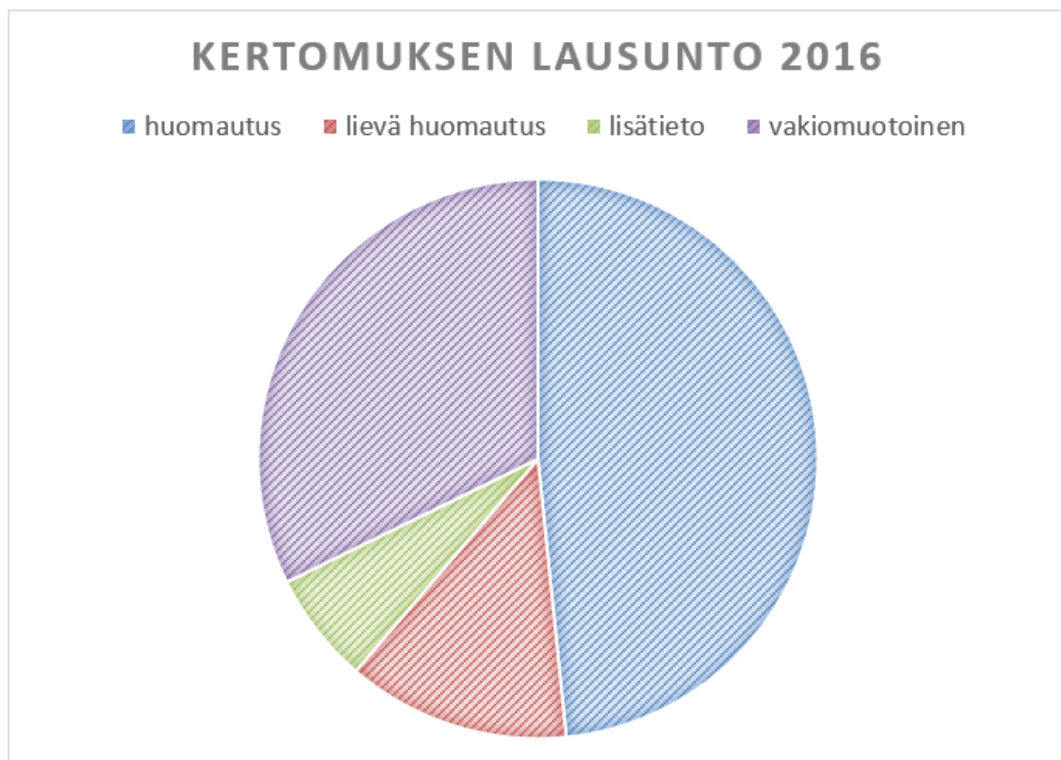

Kuvio 7 Aineiston yritysten toimialat

Kuvio 7 kuvaa tutkimukseen valikoituneiden yritysten toimialajakaumaa. Kaksi selkeästi suurinta toimialaluokkaa tässä tutkielmassa ovat tukku- ja vähittäiskauppa sekä rakentamisen toimiala. Kaikki toimialat eivät ole tutkimuksessa edustettuina, mutta melko suuri joukko eri toimialoja sisältyy aineistoon.

Kuvio 8 Aineiston yritysten 2017 tilikauden kertomuksen lausunnot

Kuvio 9 Aineiston yritysten 2016 tilikauden kertomuksen lausunnot

Kuvio 8 kuvaa tilikauden 2017 tilintarkastajan lausuntoa tilintarkastuskertomuksessa. Kuviossa ei näy yhtään vakiomuotoista lausuntoa, sillä tutkielmaan valitut yritykset oli rajattu niin, että tilikauden 2017 kertomusta on mukautettu. Sen sijaan vertailukauden lausunnoista osa on vakiomuotoisia. Vuoden 2017 kertomuksissa lisätietoja ja lieviä huomautuksia oli yhteensä noin 41 % kertomuksista, ja 59 % vakavampia huomautuksia. Vuonna 2016 lieviä huomautuksia ja lisätietoja oli yhteensä vain noin 19 % kertomuksista, ja 48 % vakavampia huomautuksia. Lievällä huomautuksella tässä tarkoitetaan sellaisia tilintarkastuskertomuksia, joissa huomautuksen vakavuus on alhaisempi, esimerkiksi puutteelliset allekirjoitukset. Lievänä huomautuksena pidetään myös tilannetta, jossa tilintarkastaja on huomauttanut osakepääoman menettämisestä, mutta yritys on tehnyt asiaan kuuluvan rekisteri-ilmoituksen.

Vakiomuotoisia oli vuoden 2016 kertomuksista 32 % (Kuvio 9). Näistä prosenttimääristä ei kuitenkaan voida tehdä sitä päätelmää, että vuonna 2016 olisi mukautettu vähemmän tilintarkastuksia, sillä tutkimuksen otanta perustui vuoden 2017 mukautettuihin kertomuksiin. Tässä tarkoituksena oli kuvata tutkimukseen valikoitua aineistoa, mutta tutkimuksessa otetaan myöhemmin kyllä kantaa mukautusten määrän kehitykseen.

3.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, sillä kvalitatiivinen tutkimus on Hirsijärven et al. (2009) mukaan esimerkiksi tekstin tai dokumentin yksityiskohtainen tulkinta tai analysointi. Koskisen et al. (2005) mukaan laadullisen tutkimuksen yksi erityispiirre on pyrkiä ymmärtämään aineistoa syvällisesti saamalla paljon tietoa suhteellisen pienen tapausjoukon sisältä. Perimmäinen tavoite laadullisessa tutkimuksessa onkin juuri aineiston ymmärtäminen syvällisesti ennemmin kuin tulosten tilastollinen vertailtavuus. Laadullinen tutkimus tunnetaan ”ymmärtävästä” otteesta, kun taas määrällinen tutkimus on enemmänkin ”selittävä” (Tuomi & Sarajärvi 2009). Pienestä aineistosta ei kuitenkaan voida tehdä suuria johtopäätöksiä eli yleistyksiä

(Koskinen et al. 2005). Laadullisessa tutkimuksessa tuloksiin vaikuttaa melko oleellisesti tutkijan oma käsitys ilmiöstä, eikä sitä siksi voida sanoa kovinkaan objektiiviseksi informaatioksi (Tuomi & Sarajärvi 2009).

Tämän tutkimuksen empiirinen tutkimus koostuikin tilintarkastuskertomusten sisällön analysoinnista. Tutkimusmenetelmänä toimi sisällönanalyysi, eli aineistosta pyrittiin saamaan hyvin tiivistetty kuva niin, että itse aineiston sisältämä informaatio säilyy objektiivisena. Laadullisessa tutkimuksessa tuloksiin vaikuttaa melko oleellisesti tutkijan oma käsitys ilmiöstä, eikä sitä siksi voida kuitenkaan koskaan kutsua täysin objektiiviseksi informaatioksi. Voidaan sanoa, että objektiiviseen asiaan tuo subjektiivisuutta jo tutkimuksen näkökulma. (Tuomi & Sarajärvi 2009) Laadullisessa tutkimuksissa eräs tärkeä menetelmä on havaintojen vertailu (Koskinen et al. 2005).

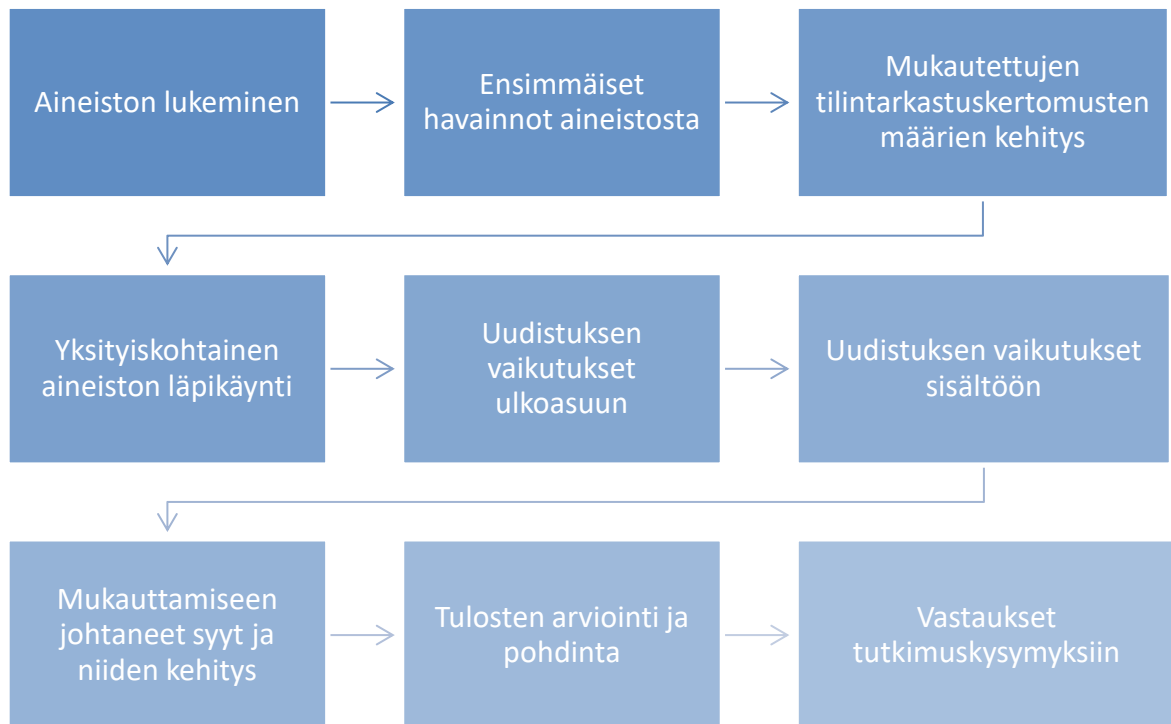
Sisällönanalyysissä tutkija pyrkii tuottamaan mahdollisimman objektiivisesti kattavan kuvailun tutkitusta ilmiöstä analysoimalla dokumentteja. Sisältöanalyysi on siis tekstin analysointia ja pyrkimystä luoda dokumenteista (tässä tutkielmassa aineistona siis tilintarkastuskertomukset) kuvaus ”tiivistetyssä ja yleisessä muodossa”. Sisällönanalyysissä on myös mahdollista, että tutkija ei saa aikaan mielekkäitä johtopäätöksiä, jolloin tutkimuksen tulokset esitetään ikään kuin järjestetyllä aineistolla. (Tuomi & Sarajärvi 2009)

Tutkimusmenetelmän ja aineiston analysoinnin metodit ovat tärkeitä esittää tutkimuksessa, sillä ne vaikuttavat suuresti lukijan käsitykseen tutkimuksesta ja sen kuluista. Näiden avulla lukijalla on myös mahdollisuus arvioida tulosten luotettavuutta ja uskottavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009).

3.3 Tutkimuksen toteutus

Tässä vaiheessa on käsitelty seuraavat asiat; miten aineisto on kerätty ja millainen aineisto on kyseessä sekä mitä menetelmää aineiston tutkimiseen käytetään. Tutkimuksen aineistoa lähdettiin purkamaan tutkimuskysymysten avulla järjestyksessä.

Alkuun koko aineisto luettiin läpi ja tehtiin ensimmäiset havainnot aineistosta liittyen tutkimuskysymyksiin. Sitten lähdettiin selvittämään mukautettujen tilintarkastuskertomusten määrien muutoksia tilastollisesti.

Kuvio 10 Tutkimuksen toteutus

Tämän jälkeen pureuduttiin kertomuksiin syvemmin, ja arvioitiin kertomusten muutoksia ulkoasullisesti ja sisällöllisesti. Tästä edettiin edelleen syvällisempään sisällysanalyysiin, nimittäin tutkittiin mukauttamiseen johtaneita syitä ja huomautuksia. Kehityksen arviointi on tärkeässä roolissa, joten kiinnitettiin huomiota erityisesti siihen, onko muutosta tapahtunut. Kuviossa 10 on kuvattu tutkimuksen toteutusta, ja tiivistää analyysin vaiheet.

3.3.1 Vaikutukset mukautettujen tilintarkastuskertomusten määriin

Analysointi aloitettiin mukautettujen tilintarkastuskertomusten määrien tutkimisella, eli tavoitteena oli vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Tähän käytettiin avuksi Voitto+ -tietokantaa, jonka avulla tutkimukseen alun perin valittiinkin yritykset. Voitto+ -tietokanta on Suomen Asiakastiedon ylläpitämä tietokanta, josta löytyy suomalaisten yritysten tilinpäätös-, ja tilintarkastustietoja. Koska haluttiin saada mahdollisimman todenmukainen vastaus tutkimuskysymykseen, käytettiin tähän tutkimuskysymykseen myös yrityksiä aineiston ulkopuolelta. Voitto+ -tietokantaan on merkitty yritysten tilintarkastuksesta tieto, mikäli tilintarkastus on suoritettu. Tietokannasta voi siis hakutoiminnolla etsiä tiettyjen rajojen sisältä sellaisia yrityksiä, jotka ovat saaneet tilintarkastuksessa huomautuksen.

Voitto+ -tietokannassa on muutama erilainen kuvaus suoritetusta tilintarkastuksesta:

- 1) Tilintarkastaja on antanut vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen.
- 2) Tilintarkastaja on antanut huomautuksen.
- 3) Tilintarkastaja on antanut lievän huomautuksen.
- 4) Tilintarkastaja on antanut lisätietoja, joilla saattaa olla vaikutusta tilinpäätöksen tulkitsemiseen.
- 5) Tilintarkastuskertomuksen lausunto on jätetty antamatta.

Voitto+ -tietokantaan asetettiin siis seuraavat rajat, joita myös aineiston valinnassa käytettiin:

- 1) Yrityksen liikevaihto on 200 000 € - 700 000 €
- 2) Yrityksen taseen loppusumma on 100 000 € - 350 000 €
- 3) Yrityksessä työskentelee alle 10 henkilöä

Näiden rajoitusten sisällä etsittiin ensin vuoden 2017 tilikausilta kaikkien erilaisten lausuntojen mukaisesti määrät. Sitten sama tehtiin tilikaudelle 2016, jolloin oli selvillä määrät kahdelle vuodelle. Määristä otettiin vielä prosenttiosuudet, sillä yritysten kokonaismäärä oli eri näillä kahdella tilikaudella. Jotta tuloksia voitiin pitää luotettavina, tehtiin sama hakuprosessi vielä ilman yrityksen kokoon liittyviä rajoituksia,

jolloin mukana oli siis kaikki suomalaiset yritykset, jotka on tilintarkastettu. Näin voitiin vertailla mikroyrityksiä kaikkiin suomalaisiin tilintarkastettuihin yrityksiin.

Vertailun avulla pyrittiin löytämään vastaus tutkimuskysymykseen, jossa pohditaan tilintarkastuslain uudistuksen vaikutusta mukautettujen kertomusten määrään. Kyseessä oli yksinkertainen määrien vertailu prosentuaalisesti koko joukkoon, jossa luotettiin Voitto+ -tietokannan informaatioon täysin.

3.3.2 Uudistuksen vaikutukset sisältöön ja ulkoasuun

Toinen alatutkimuskysymys käsitteli uudistuksen vaikutuksia tilintarkastuskertomusten ulkoasuun ja sisältöön. Tähän vaiheeseen kului empiirisessä tutkimuksessa huomattavasti eniten aikaa. Aluksi kertomuksia käsiteltiin tilikauden mukaan, eli tehtiin havaintoja pelkästään tilikauden 2016 tilintarkastuskertomuksista. Pyrittiin saamaan mahdollisimman kattava kokonaiskuva siitä, kuinka pitkiä kertomukset ovat, missä järjestyksessä asiat esitetään, missä vaiheessa tilintarkastaja antaa lausunnon ja huomautuksen tai lisätietoja ja ylipäättään kiinnitettiin huomiota ulkoasullisiin seikkoihin. Muutamissa ulkoasultaan hieman poikkeavammissa tilintarkastuskertomuksissa päädyttiin myös katsomaan, onko muutosta tapahtunut edelleen vuoteen 2018. Niissä ei kuitenkaan koettu olevan mitään eroa tilikauden 2017 kertomuksiin, vaan suurin muutos on tapahtunut juurikin 2016 ja 2017 tilikausien välillä, joten tutkimuksessa keskityttiin niihin. Samat vaiheet tehtiin tilikauden 2017 tilintarkastuskertomuksiin.

Ulkoasun lisäksi tutkimuksessa keskityttiin sisällöllisiin muutoksiin. Erityisesti kirjallisuuskatsauksen luvun 2.2 eli ”Tilintarkastuksen sääntely” -luvun perusteella oletuksena oli, että sisältö on oikeastaan muuttunut melko paljon, jonka vuoksi sisältöä käytiin läpi hyvin tarkasti. Sisällön osalta keskityttiin ensin siihen, millaisia väliotsikkoja tilintarkastuskertomuksessa on, ja siten saatiin käsitys siitä, mikä on täysin uutta. Sen lisäksi tarkasteltiin, onko ”vanhojen” otsikoiden (esimerkiksi ”Tilintarkastajan vastuu ja velvollisuudet”) alla oleva kappale muuttunut jotenkin. Muutoksina huomioitiin pienetkin seikat, kuten sanamuodot.

Ulkoasun ja sisällön muutoksia arvioitiin suuremmissa kokonaisuuksissa, eli haluttiin saada kokonaiskuva ulkoasusta ja sisällöstä tilikauden 2016 osalta ja erikseen tilikauden 2017 osalta. Tällä tavoin koettiin vertailun olevan mahdollisimman selkeää. Myös yksittäisten yritysten tilintarkastuskertomusten kehityksestä tehtiin havaintoja, mutta pääpaino pidettiin kokonaisuuksien hahmottamisessa.

3.3.3 Mukauttamiseen johtaneet seikat

Mukauttamiseen johtaneita seikkoja tutkittiin aineistolähtöisellä sisältöanalyysillä, joka kuvataan kuviossa 11. Mukauttamiseen johtavia seikkoja on paljon erilaisia, joten alkuun kirjattiin ylös kaikkien yritysten osalta huomautusten tai lisätietojen syyt. Aineisto siis pelkistettiin helpommaksi luettavaan muotoon (Tuomi & Sarajärvi 2009). Näin saatiin ensinnäkin kokonaiskuva siitä, mikä syy on yleisin ja kuinka suuri osa tilintarkastajista on huomauttanut sen syyn takia. Sen lisäksi, että tarkasteltiin mukauttamiseen johtaneita syitä, haluttiin myös selvittää, onko lakimuutoksen jälkeen huomautettu samoista syistä, kuin ennen lakimuutosta. Syitä tarkasteltiin todella tarkasti ja kaikki poikkeavat havainnot raportoitiin.

Kuvio 11 Sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2009)

Myös muutamia uudempia, tilikauden 2018, tilintarkastuskertomuksia otettiin mukaan havainnointiin. Niitä otettiin havainnointiin mukaan esimerkiksi, jos haluttiin jonkin seikan takia tarkistaa tilintarkastajan lausunto myös seuraavan tilikauden osalta. Myös yritysten tilinpäätöstietoja käytettiin hyväksi joissakin tapauksissa,

joista esimerkkinä seuraava tapaus: tilintarkastaja on huomauttanut vakuudettomista lainasaamisista tilikaudella 2017, mutta tilikaudella 2016 kertomus on vakio-
muotoinen. Tämän tyyppisissä tapauksissa haluttiin varmistua siitä, että onko kysei-
nen lainasaaminen ollut tilinpäätöksessä jo tilikaudella 2016, vai onko tilintarkastaja
syytä tai toisesta huomauttanut siitä vasta tilikaudella 2017.

Huomauttamiseen johtaneita syitä on toki rajattu määrä, sillä aineiston koko ei ole
kovin suuri. Aineiston koko on kuitenkin rajattu sen takia, että analyysistä tulisi mah-
dollisimman yksityiskohtainen, eikä mitään jäisi analyysissä huomaamatta. Sisäl-
lönanalyysillä kuitenkin pyritään tiivistettyyn kuvaukseen tutkittavasta aineistosta,
jolloin kovin suuri aineisto voisi olla vaikea hallita. (Tuomi & Alasuutari 2009)

Tämän jälkeen huomauttamiseen johtaneet syyt klusteroitiin eli luokiteltiin ryhmiin.
Näin saatiin kokonaiskuva siitä, mikä on yleisin syy tilintarkastajan huomauttaa tilin-
tarkastuskertomuksessa. Koska luokittelu tehtiin perustuen aineistoon, ei etukäteen
voitu päätellä luokkien lukumäärää. Luokkien on tarkoitus tehdä aineistosta helpom-
min hallittava, joten luokkia ei ole tarkoitus syntyä kovinkaan montaa. Luokkien lu-
kumäärä tulisi myös suhteuttaa aineiston kokoon, sillä esimerkiksi viiden näytteen
aineistoa ei ole järkeä luokitella neljään luokkaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009) Aineisto
käytiin läpi niin, että ensin vain kirjattiin ylös tiivistetysti syy, miksi kertomusta on
jouduttu mukauttamaan. Toki lauserakenteet olivat hieman erilaisia, mutta tässä osi-
ossa päätimme keskittyä pelkästään perimmäiseen mukauttamiseen johtaneeseen
syyhyn.

Klusterit syntyivät, kun ryhmiteltiin mukauttamiseen johtaneet syyt karkealla tasolla.
Yksi klusteri sisälsi ne kertomukset, joita on mukautettu sen takia, että oma pääoma
on menetetty. Tässä klusterissa on mukana sekä sellaiset yritykset, jotka ovat teh-
neet osakeyhtiölain edellyttämän rekisteri-ilmoituksen, ja sellaiset, joissa ilmoitusta
oman pääoman menettämisestä ei ole tehty. Toinen klusteri sisälsi ne kertomukset,
joissa oli huomautettu tai annettu lisätieto vakuudellisista tai vakuudettomista osa-
keyhtiölain vastaisista lähipiirisaamisista. Toiseen klusteriin kuului myös sellaiset
kertomukset, joissa huomautettiin myyntisaamisista, joihin liittyy huomattava luotto-

tappioriski. Kolmas klusteri kattoi sellaiset kertomukset, joissa tilintarkastaja huomautti toiminnan jatkuvuuteen liittyvistä huomattavista epävarmuuksista ja kehotti hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin yrityksen maksuvalmiuden turvaamiseksi sekä sellaiset kertomukset, joissa huomautetaan yrityksen jättäneen yrityssaneeraushakemuksen. Neljäs klusteri kattoi sellaiset kertomukset, joissa vaihto-omaisuus oli arvostettu jollain tapaa väärin tai epäuskottavasti, tai poistot olivat tilintarkastajan mukaan liian pienet. Lisäksi viides klusteri kattoi sellaiset kertomukset, joissa huomautettiin allekirjoitusten puutteista. Klusterijaottelu on havainnollistettu kuviossa 12.

Kuvio 12 Klusterijaottelu

Kun ryhmittely oli saatu valmiiksi, pyrittiin luomaan teoreettiset käsitteet eli johtopäätökset ryhmistä ja tutkitusta asiasta. Tehtiin esimerkiksi johtopäätöksiä siitä, mikä luokka on tämän aineiston suurin. Tämän lisäksi tutkittiin sitä, onko tilintarkastaja huomauttanut samasta aiheesta molemmilla tilikausilla, ja jos ei ole, niin miksi.

Ensin käytiin läpi ne kertomukset, joissa tilintarkastaja on huomauttanut täysin samasta aiheesta molemmilla tilikausilla. Sitten käydään läpi ne kertomukset, joissa 2016 tilintarkastuskertomus on vakiomuotoinen. Näissä tapauksissa pyrittiin selvittämään, olisiko huomautukselle ollut aihetta jo tilikaudella 2016, vai onko huomautus tullut aiheelliseksi vasta tilikaudella 2017. Myös tiettyjä lauserakenteiden muutoksia käydään läpi.

3.4 Tulokset

Tässä luvussa käydään läpi empiirisen tutkimuksen tulokset. Luvussa 3.4.1 käydään läpi tulokset, joiden avulla pyritään vastaamaan ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen. Sen jälkeen kerrotaan tulokset kahteen muuhun alatutkimuskysymykseen, eli miten uudistus on vaikuttanut tilintarkastuskertomuksen ulkoasuun ja sisältöön, sekä mukauttamiseen johtaneet seikat ennen ja jälkeen tilintarkastuslakiuudistuksen. Laadullisessa tutkimuksessa tuloksiin vaikuttaa tutkijan lähtötiedot ja näkökulma tutkittavasta ilmiöstä. Tästä syystä tutkimuksessa on tärkeää selittää, millä perusteella tutkija on päätenyt juuri näihin tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009)

3.4.1 Vaikutukset mukautettujen kertomusten määriin

Tilintarkastuslain muutosten vaikutusta mukautettujen kertomusten määrään mitattiin yksinkertaisesti vertailemalla määriä vuosien 2016 ja 2017 välillä. Kuten alla olevista taulukoista 1 ja 2 voidaan todeta, vuosien välillä ei ole nähtävissä suurta muutosta suuntaan eikä toiseen. Vakimuotoisten kertomusten määrä mikroyrityksillä kasvoi 0,13 prosenttiyksikköä ja kaikilla yrityksillä 0,32 prosenttiyksikköä. Mukautettujen kertomusten määrä siis laski hieman vuodesta 2016 vuoteen 2017.

Taulukko 1 Lausuntojen kehitys 2016-2017 suomalaisissa mikroyrityksissä

	2016	%	2017	%
vakiomuotoinen	5027	93,18 %	5318	93,31 %
lievä huomautus	123	2,28 %	116	2,04 %
huomautus	161	2,98 %	164	2,88 %
lisätieto	83	1,54 %	100	1,75 %
jätetty antamatta	1	0,02 %	1	0,02 %

Taulukko 2 Lausuntojen kehitys 2016-2017 suomalaisissa yrityksissä

	2016	%	2017	%
vakiomuotoinen	55407	94,32 %	52909	94,66 %
lievä huomautus	1135	1,93 %	984	1,76 %
huomautus	1501	2,56 %	1358	2,43 %
lisätieto	692	1,18 %	642	1,15 %
jätetty antamatta	7	0,01 %	3	0,01 %

3.4.2 Uudistuksen vaikutukset ulkoasuun ja sisältöön

Tutkimuksen aineistosta on erittäin selkeästi nähtävissä suurin eroavaisuus tilikausien 2016 ja 2017 välillä - kaikki tilikauden 2016 kertomukset olivat yksisivuisia ja kaikki 2017 tilintarkastuskertomukset olivat kaksisivuisia. Yhtenä poikkeuksena oli kuitenkin sellainen tilintarkastuskertomus, joka tilikaudella 2016 oli 1,5 sivua pitkä, ja tilikaudella 2017 2,5 sivua pitkä. Muuten kaikki tutkimuksen aineiston kertomukset noudattivat pituuden osalta samaa kaavaa. Heti alkuun voidaan siis todeta, että lakiuudistus vaikutti tilintarkastuskertomuksissa tekstin määrään. Koska tilintarkastuskertomukset ovat pidempiä, voidaan myös todeta niiden sisältävän enemmän informaatiota lukijalle.

Suurin osa aineiston tilikauden 2017 tilintarkastuskertomuksista olivat sellaisia, jotka alkavat otsikolla ja päättyvät allekirjoitukseen, jolloin kaikki informaatio on siis varsinaisessa kertomuksessa. Muutamassa aineiston tilikauden 2017 tilintarkastuskertomuksessa ensimmäinen sivu sisälsi kaiken muun täysimittaisena, mutta tilintarkastajan velvollisuudet supistetussa muodossa, jolloin allekirjoitus oli jo ensimmäisellä sivulla. Tällaisissa kertomuksissa oli kuitenkin myös liite ”Tarkempi kuvaus tilintarkastajan velvollisuuksista tilinpäätöksen tilintarkastuksessa”, jolloin kertomuksen kokonaispituus oli noin 2 sivua.

Suurin osa tilikauden 2016 tilintarkastuskertomuksista sisältävät seuraavat asiat seuraavassa järjestyksessä:

1. Vastaanottaja
2. Hallituksen/hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu
3. Tilintarkastajan velvollisuudet
4. Lausunto tilinpäätöksestä
5. Mahdolliset muut lausunnot
6. Mahdollinen huomautus
7. Mahdollinen lisätieto
8. Päivämäärä ja allekirjoitus

Muutamia poikkeuksia kuitenkin havaittiin aineistossa. Joissakin tilikauden 2016 tilintarkastuskertomuksissa on huomautus, mutta se oli kirjattu lausunnon jälkeen ilman erillistä otsikkoa ”Huomautus”. Lisäksi muutamassa tilintarkastuskertomuksessa oli annettu ehdollinen lausunto, jolloin lausunto ja huomautus olivat vasta kertomuksen lopussa. Tällaisissa ehdollisissa lausunnoissa oli myös kirjattuna lausunnon perustelut, vaikka muissa tilikauden 2016 kertomuksissa perusteluja ei löytynyt.

Joukkoon sisältyi myös yksi sellainen muista poikkeava tilintarkastuskertomus, jossa lausunto ja huomautus olivat tilintarkastuskertomuksen alussa. Sekä sellainen tilintarkastuskertomus, jossa huomautus esitettiin lausuntoa ennen.

Suurin osa tilikauden 2017 tilintarkastuskertomuksista sisältävät seuraavat seikat alla olevassa järjestyksessä:

1. Otsikko
2. Vastaanottaja
3. Lausunto tilinpäätöksestä
4. Mahdollinen tiettyä seikkaa painottava lisätieto
5. Lausunnon perustelut
6. Tilinpäätöstä koskevat hallituksen ja toimitusjohtajan velvollisuudet
7. Tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa
8. Mahdolliset muut lausunnot
9. Mahdollinen huomautus
10. Päivämäärä ja allekirjoitus

Niin kuin jo yllä on todettu, löytyi tilikauden 2017 tilintarkastuskertomuksista muutama sellainen, joissa tilintarkastajan velvollisuudet on ensin esitetty varsinaisessa kertomuksessa suppeasti, ja sitten liitteessä annettu tarkempi kuvaus. Joukosta löytyi myös sellaisia liitteitä, joissa on ”Hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu sekä ”Tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa”, jolloin kyseisiä kohtia ei mainittu suppeassa versiossa varsinaisessa kertomuksessa.

Tilikauden 2017 tilintarkastuskertomuksissa oli myös muutama muunlainen poikkeus järjestyksen osalta. Lausunto ja lausunnon perustelut esitettiin kaikissa tilintarkastuskertomuksissa heti kertomuksen alussa. Sen sijaan huomautuksia ja lisätietoja näkyi muutamassa eri paikassa. Suurimmaksi osaksi huomautus siis esitettiin vasta ennen päivämäärää ja allekirjoitusta, ja lisätieto heti lausunnon jälkeen. Näiden sijainnissa oli kuitenkin enemmän hajontaa, sillä kahdessa aineiston kertomuksessa huomautus esitettiin lausunnon ja lausunnon perustelujen välissä, ja lisätieto esitettiin neljässä kertomuksessa vasta lopussa.

Myös sanamuodot ovat kehittyneet tietyiltä osin tilikauden 2016 kertomuksista tilikauden 2017 kertomuksiin. Eräässä kertomuksessa on lausunnon jälkeen ”Tietyn seikan painottaminen”, mikä kuitenkin koskee oman pääoman negatiivisuutta, mikä monessa kertomuksessa on ”Huomautus”. Myös ”Lisätieto” on monissa 2017 tilin-

tarkastuskertomuksissa ”Tiettyä seikkaa painottava lisätieto” tai ”Tietyn seikan painottaminen”. Aikaisemmin ollut ”Ehdollinen lausunto” muuttui uudistuksen jälkeen muotoon ”Varauman sisältämä lausunto”.

Kokonaan uutena kertomukseen on tullut uudistuksen myötä otsikko ja lausunnon perustelut. Otsikkona tilintarkastuskertomuksissa toimii yksinkertaisesti ”Tilinpäätöksen tilintarkastus”, mitä vielä 2016 tilintarkastuskertomuksissa ei ollut. Lausunnon perusteluissa tilintarkastaja vakuuttaa, että on suorittanut tilintarkastuksen hyvän tilintarkastuksen mukaisesti, on riippumaton tarkastettavasta yhtiöstä ja on käsitöksensä mukaan hankkinut tarvittavan määrän tilintarkastusevidenssiä lausunnon perustaksi.

”Hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu” on kertomuksissa laajentunut noin kaksinkertaiseen pituuteen. Suurin muutos on se, että kertomuksessa tulee lukea, että toimitusjohtajan ja hallituksen vastuulla on arvioida yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa. Tilinpäätös tulee olla laadittu toiminnan jatkuvuuteen perustuen, paitsi sellaisissa tapauksissa, joissa yhtiö aiotaan purkaa tai toiminta lakkauttaa. Osio on saatettu kirjoittaa hieman eri sanoja käyttäen eri tilintarkastuskertomuksissa, mutta asiasisällöltään kaikki ovat samanlaisia.

Suurin sisällöllinen muutos on ”Tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tilintarkastuksessa”, joka on laajentunut eniten. Tilikauden 2016 kertomuksissa tilintarkastajan velvollisuudet ovat siis suppeammat. Kappaleessa annetaan selvitys siitä, että tilintarkastaja noudattaa ammattieettisiä periaatteita, suorittaa tarkastuksen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja on kerännyt tarkastustyötä varten kohtuullisen määrän tilintarkastusevidenssiä. Nämä seikat on uudistuneessa tilintarkastuskertomuksessa siirretty kohtaan ”Lausunnon perustelut”, jota ei vielä tilikauden 2016 kertomuksissa ollut.

Lisäksi tilikauden 2016 kertomuksissa on selvitys siitä, että tilintarkastukseen kuuluu toimenpiteitä tilintarkastusevidenssin hankkimiseksi, ja että toimenpiteet vaihtelevat tilintarkastajan harkinnan mukaan. Pääpaino kappaleessa on se, että tilintarkasta-

jan tulee varmistua siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaisia virheellisyyksiä tai väärinkäytöksiä, ja arvioida niihin liittyvät riskit. Tilintarkastaja myös arvioi sisäistä tarkastusta, mutta ei sen tehokkuutta. Myös tilinpäätöksen laatimisperiaatteiden asianmukaisuuden ja tilinpäätöksen yleisen esittämistavan arviointi kuuluu tilintarkastajan velvollisuuksiin. Myös uudistettu tilintarkastuskertomus sisältää edellä luetellut asiat hieman laajemmin esitettynä.

Uudistetussa tilintarkastuskertomuksessa on edellisten seikkojen lisäksi esitetty seuraavat tilintarkastajan velvollisuudet:

- tarkastuksessa käytetään ammatillista harkintaa ja säilytetään ammatillinen skeptisyys koko tarkastuksen ajan
- tilintarkastaja tekee johtopäätöksen siitä, onko hallitus laatinut tilinpäätöksen perustuen oletukseen toiminnan jatkuvuudesta tai onko tilintarkastajalla merkittävää syytä epäillä yrityksen kykyä jatkaa toimintaansa
  - o jos aihetta epäilyyn ilmenee, on tilintarkastajan kiinnitettävä lukijan huomio niihin seikkoihin, jotka epäilyjä aiheuttavat tai jos tiedot eivät ole riittäviä, mukauttaa lausuntoa
  - o johtopäätös perustuu tilintarkastuskertomuksen antamispäivään mennessä hankittuun tilintarkastusevidenssiin
- tilintarkastaja kommunikoi hallintoelinten kanssa tarkastuksen laajuudesta ja ajoituksesta sekä mahdolliset sisäisen valvonnan merkittävät puutteellisuudet

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että ”Tilintarkastajan velvollisuudet” on todella paljon laajentunut, mutta asiasisältö on hyvin pitkälti sama. Asiat on siis esitetty perusteellisemmin ja selkeämmin luettelomuodossa sekä lisätty muutama seikka, jotka ovat yllä esitetty.

3.4.3 Mukauttamiseen johtaneet seikat

Tutkimuksen aineistosta syntyi viisi eri klusteria, joista selkeästi suurin molempien tilikausien osalta oli ”Oma pääoma menetetty”, kuten kuviosta 13 voidaan päätellä.

Sekä vuonna 2016, että vuonna 2017 yleisin syy mukauttaa kertomusta oli siis oman pääoman menetys. Huomautuksessa on myös mainittu, onko osakeyhtiölain edellyttämä rekisteri-ilmoitus tehty vai ei. Sellaisia tilintarkastuskertomuksia, joissa rekisteri-ilmoitusta ei oltu tehty oman pääoman menettämisestä oli yli 90% eli selkeästi suurin osa.

Kuvio 13 Klusterien koot

Toinen klusteri sisälsi kertomukset, joissa tilintarkastaja huomautti vakuudettomista lainasaamisista, tai muista saamisista, joihin liittyy luottotappioriski. Tämä klusteri

oli toiseksi suurin - molempien tilikausien osalta tällaiseen huomautukseen johti noin 20% kertomuksista.

Kolmas klusteri kattoi sellaiset kertomukset, joissa tilintarkastaja huomautti toiminnan jatkuvuuteen liittyvistä huomattavista epävarmuuksista ja kehotti hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin yrityksen maksuvalmiuden turvaamiseksi sekä sellaiset kertomukset, joissa huomautetaan yrityksen jättäneen yrityssaneeraushakemuksen. Tällaisia huomautuksia oli molemmilla tilikausilla 14,3% kertomuksista. Neljäs klusteri kattoi sellaiset kertomukset, joissa vaihto-omaisuus oli arvostettu jollain tapaa väärin tai epäuskottavasti, tai poistot olivat tilintarkastajan mukaan liian pienet. Tämä klusteri oli molempien tilikausien osalta noin 10% kokoinen.

Lisäksi viides klusteri kattoi sellaiset kertomukset, joissa huomautettiin allekirjoitusten puutteista. Tilikaudella 2016 tästä ei huomautettu ollenkaan, ja vuonna 2017 klusterin koko oli vain 3,6%.

Noin 63% yritysten tilintarkastuskertomuksista olivat samanlaisia molemmilla tilikausilla huomautusten osalta. Noin 26% yrityksistä oli saanut vuonna 2016 vakio-
muotoisen tilintarkastuskertomuksen ja vuonna 2017 kertomusta oli mukautettu. Yhdellä yrityksellä oli käytännössä sama huomautuksen syy molemmilla tilikausilla, mutta vuonna 2016 kerrottiin, että yrityssaneeraushakemus on jätetty ja vuonna 2017, että saneerausohjelma on vahvistettu.

Erään yrityksen tilintarkastuskertomuksessa oli vuonna 2017 huomautettu lähipiirilainasaamisista, mutta vuonna 2016 kertomus oli vakio-
muotoinen, vaikka lähipiirilainasaamiset olivat jo silloin tilinpäätöksessä. Erään toisen yrityksen vuoden 2017 tilintarkastuskertomuksessa huomautettiin, että hallituksen ja toimitusjohtajan olisi pitänyt allekirjoittaa tilinpäätös, mutta vuoden 2016 kertomus oli vakio-
muotoinen, vaikka samat henkilöt olivat allekirjoittaneet tilinpäätöksen. Toki on mahdollista, että allekirjoitus vuoden 2017 tilinpäätökseen on tehty vasta tilintarkastuksen jälkeen.

3.5 Tulosten pohdinta

Kuten Shikdar et al. (2018) tutkimuksessaan totesivat, tilintarkastuksen tehtävä on todistaa puolueettomasti tilinpäätöksen sisältävän oikeat tiedot, eikä tilinpäätöksessä ole olennaisia virheitä tai mitään petokseen viittaavaa. Myös tämä tutkimus tulee samaan lopputulemaan, sillä tilintarkastuskertomuksessa on sekä tilikausilla 2016, että tilikausilla 2017 maininta siitä, että tilinpäätös sisältää oikean ja riittävän kuvan yhtiön taloudellisesta tilasta. Tilintarkastuskertomuksissa on myös mainittu, että tilinpäätös ei sisällä olennaisia virheitä tai väärinkäytöksiä ja että niihin liittyvät riskit on arvioitu.

Tässä tutkimuksessa selvisi, että johdolla ja toimitusjohtajalla on suuri vastuu tilintarkastuksessa, ja kappale on tilintarkastuskertomuksessa hieman laajentunut lakimuutoksen myötä. Kappaleessa kerrotaan muun muassa, että hallituksen ja toimitusjohtajalla on vastuu siitä, että tilinpäätös on laadittu toiminnan jatkuvuutta ajatellen. Safitri et al. (2018) tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen onkin juuri määrä vähentää tiedon epäsymmetriaa ja siten lisätä johdon luotettavuutta. Tilintarkastuksen avulla johto voi siis todistaa laatineensa luotettavan tilinpäätöksen (Shikdar et al. 2018).

Aiempien tutkimusten mukaan tilintarkastuksen raportoinnin muutokset ovat olleet suuria, ja muutosten tarkoituksena on ollut lisätä avoimuutta (Sviili 2017). Myös tämä tutkimus todistaa sen, että yhä avoimempaan raportointiin on tähdätty – kertomus on laajentunut jopa tuplasti. Ruhnke & Schmidt (2014) totesivat tutkimuksessaan, että kertomusmallien uudistamisen taustalla on tyypillisesti ollut odotuskuilun pienentäminen, eli juurikin yllä mainittu avoimuuden lisääminen. He toteavat kertomuksen laajentamisen pienentävän tilintarkastuksen odotuskuilua. Myös Shikdar et al. (2018) toteavat, että laajennettu kertomusmalli pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua.

Tämän tutkimuksen perusteella tilintarkastuskertomus on uudistuksen jälkeenkin hyvin standardisoitu, eikä eroavaisuuksia tilintarkastuskertomusten välillä ole juuri

yhtään. Myös Gutierrez et al. (2018) tutkimuksessa on todettu, että kertomus osoittaa lukijalle tarkastusprosessin lopputuleman, eikä niinkään kerro itse tarkastusprosessista. Mutta kuten Barta (2018) tutkimuksessaan totesi, raportti on silti yritykselle elintärkeä raportti esimerkiksi maineen säilyttämiseksi ja luoton saamiseksi. Myös Wooten (2003) totesi tutkimuksessaan, että tarkastusprosessi voi olla ulkopuoliselle vaikea käsittää, sillä itse raportti on standardimallinen. Toisaalta Vrentzoun (2011) tutkimuksen mukaan standardisoitu tilintarkastuskertomus lisää selkeyttä. Simnett & Huggins (2014) toteavat tutkimuksessaan, että standardisoidut kertomukset helpottavat kertomusten vertailtavuutta.

Tilintarkastuskertomuksen laajentamisen on havaittu parantavan ymmärrystä tilintarkastuskertomuksesta ja koko tilintarkastajan prosessista (Innes et al. 1997, Hartherly et al. 1991). Tässä tutkimuksessa selvitettiin, miten lakiuudistus ja kertomusmallin laajentaminen on esimerkiksi vaikuttanut tilintarkastuskertomuksen sisältöön. Koska kertomus laajeni huomattavasti, voisi myös olettaa sen parantavan lukijan käsitystä tilintarkastusprosessista.

4. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Päätutkimuskysymys on:

Millä tavoilla uudistunut tilintarkastuslaki on vaikuttanut mukautettuihin tilintarkastuskertomuksiin listaamattomissa mikroyrityksissä?

Ja tarkentavat alatutkimuskysymykset ovat:

Miten tilintarkastuskertomuksen laajentaminen on vaikuttanut mukautettujen tilintarkastuskertomusten määrään?

Millä tavoilla tilintarkastuskertomuksen sisältö ja ulkoasu on muuttunut uudistuksen myötä?

Mitkä seikat ovat vaikuttaneet tilintarkastuskertomuksen mukauttamiseen listaamattomissa mikroyrityksissä ennen ja jälkeen uudistuksen?

4.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Ensimmäisenä alatutkimuskysymyksenä oli ”Miten tilintarkastuskertomuksen laajentaminen on vaikuttanut mukautettujen tilintarkastuskertomusten määrään?”. Vuoden 2016 tilintarkastuskertomuksista hieman suurempi osa oli mukautettuja, kuin vuoden 2017 kertomuksista, mutta ero oli todella pieni, vain 0,13 prosenttiyksikköä pienyrityksien osalta. Mukautetuista tilintarkastuskertomuksista ainoastaan lisätiedon saaneet kertomukset kasvoivat prosentuaalisesti vuodesta 2016 vuoteen 2017. Kaikkien suomalaisten yritysten osalta voidaan todeta sama kuin pienyritysten osalta, eli että vakiomuotoisten kertomusten prosentuaalinen määrä kasvoi hieman vuoteen 2017.

Jos pienyritysten lukuja vertaa kaikkien suomalaisten yritysten lukuihin, voidaan todeta, että vakiomuotoisten kertomusten prosentuaalinen osuus on hieman suurempi, kuin pelkästään pienyritysten joukossa. Erot ovat kuitenkin erittäin pieniä, joten voidaan todeta, ettei muutosta ole vielä juurikaan nähtävissä.

Toinen alatutkimuskysymys oli ”Millä tavoilla tilintarkastuskertomuksen sisältö ja ulkoasu on muuttunut uudistuksen myötä?”. Sisällöllisesti kertomus on hyvin samanlainen, kuin ennen uudistusta, mutta tekstiä on tuplasti enemmän. Asiat on siis pyritty kertomaan uudistetussa kertomuksessa selkeämmin ja laajemmin, antaen avoimemman kuvan tilintarkastusprosessista ja tilintarkastajan vastuista.

Ulkoasu muuttui melko paljon jo siinä, että kertomuksen pituus kaksinkertaistui. Myös kertomuksen esittämisjärjestys muuttui laajennuksen myötä hieman. Melko suurena muutoksena voidaan myös todeta, että entinen ehdollinen lausunto oli nyt uudistuksen jälkeen varauksellinen sisältävä lausunto. Myös muita sanamuotoihin liittyviä uudistuksia havaittiin. Suurimmat muutokset ulkoasun ja sisällön suhteen olivat siis tilintarkastuskertomuksen pituus ja esittämisjärjestys sekä laajemmin esitetyt sisällölliset seikat. Uudistettuun kertomukseen oli myös lisätty otsikko sekä lausunnon perustelut. Uudistetussa kertomuksessa tuli myös lukea selkeästi, että tilinpäätös on toteutettu toiminnan jatkuvuutta ajatellen ja toimitusjohtajan ja hallituksen vastuulla on arvioida, onko yrityksellä kykyä jatkaa toimintaa seuraavalle tilikaudelle.

Kolmas tutkimuskysymys oli ”Mitkä seikat ovat vaikuttaneet tilintarkastuskertomuksen mukauttamiseen listaamattomissa mikroyrityksissä ennen ja jälkeen uudistuksen?”. Suurin mukauttamiseen vaikuttanut seikka oli oman pääoman menetys sekä ennen uudistusta, että sen jälkeen. Toiseksi eniten mukauttamiseen oli vaikuttanut saamiset, joihin sisältyy luottotappioriski. Mukauttamiseen oli myös päädytty silloin, kun toiminnan jatkuvuuteen liittyi epävarmuutta. Myös vaihto-omaisuuden arvostus tai poistojen suuruus aiheutti mukauttamista sekä ennen, että jälkeen lakiuudistuksen. Lisäksi lakimuutoksen jälkeen mukauttamiseen on myös vaikuttanut tilinpäätöksen allekirjoituksiin liittyvät puutteet.

Edellisten alatutkimuskysymyksien avulla vastataan päätutkimuskysymykseen, eli siihen, millä tavoin tilintarkastuslain uudistaminen on vaikuttanut mukautettuihin tilintarkastuskertomuksiin listaamattomissa mikroyrityksissä. Suurin muutos uudistuksen näkyemisessä tilintarkastuskertomuksissa lienee kertomuksen pituus – sen ulkoasu on muuttunut hieman ja vaikka sisällöllisesti muutos ei ole kovin suuri, on

kertomusta laajennettu ja siinä esitettyjä asioita tarkennettu. Mukautettujen kertomusten määrään uudistus ei vaikuttanut juurikaan, eikä syyt mukauttamiselle olleet muuttuneet radikaalisti.

4.2 Keskustelua tuloksista

Tilintarkastuslain mukainen tilintarkastuskertomus on melko standardisoitu, eikä suuria vaihteluita kertomuksien väliltä siis löydy. Siksi niitä onkin mahdollista vertailla keskenään lakimuutosta ennen ja sen jälkeen. Myös Simnett & Huggins (2014) toteavat tutkimuksessaan, että standardisoidut kertomukset helpottavat kertomusten vertailtavuutta. Standardisoidulla kertomuksella on paljon muitakin positiivisia piirteitä. Esimerkiksi Vrentzoun (2011) tutkimuksen mukaan standardisoitu tilintarkastuskertomus lisää selkeyttä.

Toisaalta Coramin et al. (2011) tutkimuksen mukaan tilintarkastuskertomuksen sisältö ei kiinnosta, mikäli kertomus on vakiomuotoinen. Osakkeenomistajat ovatkin olleet sitä mieltä, että kertomuksen tulisi olla standardisoidun kertomuksen sijasta yksilöllinen. Toisaalta yksilöllinen kertomus heikentäisi vertailtavuutta ja saattaisi asettaa yritykset eri valoon sen perusteella, kuka tilintarkastajaksi valikoituu.

Tässä tutkimuksessa keskityttiin pitkälti tilintarkastuskertomuksen uudistamiseen ja erityisesti laajentamiseen. Tilintarkastuskertomus uudistui vuonna 2016 kansainvälisten tilintarkastusstandardien (ISA) muuttumisen johdosta, ja uudistuksen taustalla on pyrkiä informatiivisempaan kertomukseen. Dobijan ja Cieslakin (2013) mukaan laajennettu kertomus lisää käyttäjähyötyä erityisesti osakkeenomistajille. Gutierrez et al. (2018) tutkimuksessa ei havaittu laajennetun kertomuksen vaikuttaneen sijoittajien päätöksiin. Toisaalta he myös toteavat, että pitkän aikavälin tuloksista on vielä mahdotonta tehdä päätelmiä, mikä koskee myös tätä tutkimusta. Mitään pitkän aikavälin tuloksia ei vielä ole mahdollista mitata, sillä uudistus on melko ajankohtainen.

Innes et al. (1997) mukaan laajennettu tilintarkastuskertomus parantaa ymmärrystä tilintarkastuskertomuksesta ja koko tarkastusprosessista, mikä varmasti pätee myös tähän tutkimukseen, sillä asioiden tarkempi selittäminen usein lisää lukijan ymmärrystä ja käsitystä tehdystä tarkastustyöstä, vaikka tässä tutkimuksessa ei lukijan ymmärrystä itsessään mitattukaan. Myös Hartherly et al. (1991) tutkimuksen mukaan laajennettu tilintarkastuskertomus lisää lukijan käsitystä itse tarkastuksesta.

4.3 Luotettavuuden arviointi

Empiirisessä tutkimuksessa tutkijan tulee todistaa lukijalle, että tulokset ovat luotettavia ja uskottavia. Jotta laadullista tutkimusta voidaan pitää luotettavana, on tutkijan esitettävä tutkimuksen reliabiliteetti ja valideetti, joiden avulla lukija tekee päätelmänsä tutkimuksen uskottavuudesta. Empiirinen tutkimus pyrkiikin uuteen tietoon, ei pelkästään virheettömyyteen. (Koskinen et al. 2005)

Valideetti kuvaa tutkimuksen yleistettävyyttä johonkin muuhun, kun tutkimuksessa käytettyyn aineistoon. Yleisin laadullisen tutkimuksen kohtaama kritiikki onkin juuri se, ettei suppeasta aineistosta voi tehdä yleistyksiä luotettavasti. Laadullisessa tutkimuksessa voi kuitenkin tehdä jonkinlaisia yleistyksiä, mikäli havaintoja on enemmän kuin 30, mutta tilastollista merkittävyyttä voidaan silti kyseenalaistaa. (Koskinen et al. 2005)

Eskolan ja Suorannan (1996) mukaan saturaatio voidaan saavuttaa jo 15 näytteen aineistolla, mutta Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan kylläntymiseen johtavan aineiston koko on todella vaihteleva. Saturaatio liittyy yleistykseen siten, että kun aineisto alkaa ikään kuin toistaa itseään, voidaan sitä pitää yleistettävänä. Pienikin aineisto voi siis olla yleistettävä, mikäli saturaatio saavutetaan. Ainakin joissain määrin tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitut aihealueet saavuttivat saturaation, eli ovat yleistettävissä. Eräs näistä mainittavista aihealueista on tilintarkastuskertomuksen sisällön ja ulkoasun kehitys, sillä sen osalta aineisto toistaa itseään.

Tässä tutkimuksessa aineiston koko haluttiin pitää suhteellisen pienenä, jotta syvälinen analyysi olisi mahdollista, mutta tarpeeksi suurena, jotta tutkimusta voitaisiin pitää "tieteellisenä, edustavana ja yleistettävänä" (Tuomi & Sarajärvi 2009). Laadullisen tutkimuksen ei kuitenkaan ole tarkoitus pyrkiä tilastollisesti merkittäviin yleistyksiin, vaan luoda mahdollisimman yleistettävä tulkinta tutkittavasta ilmiöstä.

Tätä pro gradu -tutkimusta voi varmasti melko riskittömästi yleistää muihin suomalaisiin listaamattomiin yrityksiin koosta riippumatta, sillä tutkimuksen toimialajakauma on melko laaja. Kuitenkaan listayhtiöihin tätä tutkimusta ei voi yleistää kuin osittain, sillä listayhtiöiltä vaaditaan hieman enemmän, jolloin kertomus on listayhtiöillä helposti vielä pidempi ja kattavampi uudistuksen jälkeen. Tutkimuksella kuitenkin pyritään yleistettävyyteen listaamattomien yritysten keskuudessa. Aiemman kirjallisuuden perusteella tilintarkastuskertomuksen uudistaminen on tarkoittanut sen laajentamista – tämän tutkimuksen tulokset voisivat siis ainakin osittain sopia yleistettäväksi kansainvälisesti. TTL 3 luvun 3 § edellyttää noudattamaan EU:ssa hyväksyttäviä ISA-standardeja, joten uskon tämän tutkimuksen tulosten sopivan vertailtavaksi ainakin Euroopan Unionin sisällä.

Reliabiliteetti sen sijaan kuvaa tulosten ristiriidattomuutta. Tulokset voivat siis olla reliaabeleita, vaikkei ne olisikaan valideja. Sen sijaan tuloksia ei voi yleistää, mikäli ne ovat ristiriitaisia. (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005). Tämän tutkimuksen tulokset olivat aineiston sisällä hyvin ristiriidattomia. Myöskään aikaisempaan kirjallisuuteen verraten ei ristiriitoja havaittu. Aiempi tutkimus on kuitenkin keskittynyt hieman eri asioihin, eikä varsinaisesti uudistuksen vaikutuksia tilintarkastuskertomukseen ole tutkittu. Esimerkiksi Innes et al. (1997) ovat tutkimuksessaan todenneet laajennetun tilintarkastuskertomuksen lisäävän käyttäjien ymmärrystä tilintarkastuksen prosessista ja myös itse tilintarkastuskertomuksesta. Tässä tutkimuksessa ei otettu kuitenkaan huomioon käyttäjäkokemuksia, vaan pitkälti sitä, miten itse tilintarkastuskertomus on muuttunut.

Koska tutkimuksen tulokset ovat reliaabeleita, ne voivat myös olla valideja. Validiteettia voitaisiin kuvata seuraavasti: tuloksia voidaan yleistää EU:n sisällä listaamattomissa yrityksissä, joten tulokset ovat melko valideja, ja niitä voidaan yleistää kohtuullisen laajasti.

Laadullisen tutkimuksen eräs erityispiirre on, että yksilön käsitys vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Tämän tutkimuksen tuloksiin on siis vaikuttanut tutkijan käsitys aiheesta ja aineiston oma tulkinta. Ei voida siis sanoa havaintojen olevan irrallisia tutkijan käyttämästä analysointimenetelmästä tai tutkijan käsityksestä ilmiöön. Mikään tieto ei siis käytännössä ole täysin objektiivista, vaan tutkijan päätökset tutkimuksen asetelmasta luovat kaikille tutkimuksille subjektiivisen luonteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009) Tässäkin tutkimuksessa tutkimuksen objektiivisuuteen on vaikuttanut muun muassa tutkijan lähtötiedot aiheesta, tutkijan tulkinnat aineistosta ja tutkijan päättämä tutkimusmenetelmä.

4.4 *Jatkotutkimusehdotukset*

Tutkimus keskittyi suomalaisiin mikroyrityksiin, joten voisi olla mielenkiintoista vertailla tämän tutkimuksen tuloksia esimerkiksi suurempien yritysten tilintarkastuskertomuksiin. Jos aikaa olisi rajattomasti, voisi tutkimuksen toteuttaa kaikkien suomalaisten yritysten tilintarkastuskertomuksilla. Harvoin kuitenkin aikaa on rajattomasti, joten kokoluokaltaan laajemman tutkimuksen voisi toteuttaa ottamalla kaikkien yritysten keskuudesta laajemman otannan.

Tutkimuksen tulokset voisivat myös olla hieman erilaiset, mikäli tutkimuskysymyseen vastattaisiin erilaisten alatutkimuskysymysten avulla. Muutaman vuoden päästä tutkimustulokset voivat antaa myös hieman selkeämpää tietoa siitä, miten lakiuudistus oikeasti onkaan vaikuttanut pidemmällä aikavälillä, sillä lakiuudistuksen implementointiin saattaa mennä oma aikansa tilintarkastajien ja kertomuksen käyttäjien keskuudessa.

Erään mielenkiintoisen näkökulman aiheeseen voisi myös tuoda käyttäjäkokemusten mittaaminen. Koska nyt mittarit liittyivät enemmänkin itse kertomuksen havainnointiin, eikä siihen, miten käyttäjät uudistuksen kokevat. Yhtenä mittarina tällaisessa tutkimuksessa voisi olla ymmärrys tilintarkastusprosessia kohtaan.

LÄHTEET

Tieteelliset artikkelit ja kirjallisuus

Adams, M. B. (1994) Agency Theory and the Internal Audit. *Managerial Auditing Journal*, 9(8), 8-12.

Barta, G. (2018) The Increasing Role of IT Auditors in Financial Audit: Risks and Intelligent Answers. *Business, Management & Education*, 16(1), 81-93.

Bedard, J., & Johnstone, K. (2004) Earnings manipulation risk, corporate governance risk, and auditors' planning and pricing decisions. *The Accounting Review*, 79(2), 277–304.

Bendickson, J., Muldoon, J., Liguori, E. W. & Davis, P. E. (2016) Agency Theory: background and epistemology. *Journal of Management History*, 22(4), 437-449.

Bookey, P.K. & Quick, R. (2016) Bank Directors' Perceptions of Expanded Auditor's Reports. *International Journal of Auditing* 20(2), 158-174.

Cagliandro, G. (2000) Reform: the audit system. *International Journal of Public Administration*, 20(2-3), 383-403.

Chong, K-M. & Pflugrath, G. (2008). Do Different Audit Report Formats Affect Shareholders' and Auditors' Perceptions? *International Journal of Auditing*, 12(3), 221-241.

Coram, P. J. Mock, T. J. Turner, J. L. & Gray, G. L. (2011). The Communicative Value of the Auditor's Report. *Australian Accounting Review*, 21(3), 235-252.

Cordoş, G. & Fülöpa, M. (2015). Understanding audit reporting changes: Introduction of Key Audit Matters. *Accounting and Management Information Systems*, 14(1), 128-152.

Dobija, D. & Cieslak, I. (2013) Extended Audit Reporting. An insight from the auditing profession in Poland. Saatavilla: <http://ssrn.com/abstract=2215605>

Epstein, M. J. & Geiger, A. (1994). Investor views of audit assurance: Recent evidence of the expectation gap. *Journal of Accountancy*, Vol. 177, 1, 60-66.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1996) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi, Lapin yliopisto.

Fakhfakh, M. (2016) Linguistic performance and legibility of auditors' reports with modified opinions: An advanced investigation based on the ISAs on audit reports. *Asian Review of Accounting*, 24(1), 105-130.

Gartland, D. J. (2017) The importance of audit planning. *Journal of Accountancy*, 224(3), 14-15.

Geiger, M. (1994) The New Auditor's Report. *Journal of Accountancy*, 178(5), 59-64.

Goldie, B. A., Li, L. & Masli, A. (2018) Do Mutual Fund Investors Care About Auditor Quality? *Contemporary Accounting Research*, 35(3), 1505-1532.

Gutierrez, E., Minutti-Meza, M., Tatum, K. W. & Vulcheva, M. (2018) Consequences of adopting an expanded auditor's report in the United Kingdom. *Review of Accounting Studies*, 23(4), 1543-1587.

Hatherly, D. Innes, J. & Brown, T. (1991). The Expanded Audit Report - An Empirical Investigation. *Accounting and Business Research*, 21(84), 311-319.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009) Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna, Tammi.

Houghton, K. A., Jubb, C. & Kend, M. (2011) Materiality in the context of audit: the real expectations gap. *Managerial Auditing Journal*, 26(6), 482-500.

Houghton, K. A. & Jubb, C. A. (2003) The Market for Financial Report Audits: Regulation of and Competition for Auditor Independence. *Law & Policy*, 25(3), 299-321.

Innes, J., Brown, T. & Hatherly, D. (1997) The expanded audit report—A research study within the development of SAS 600. *Accounting, Auditing and Accountability Journal* 10(5), 702–717.

Ittonen, K. & Peni, E. (2012) Auditor's Gender and Audit Fees. *International Journal of Auditing*, 16(1), 1-18.

Jensen, M. C. & Meckling, W. H. (1976) Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.

Karapetrovic, S., Willborn, W. (2001) Audit system: concepts and practices. *Total Quality Management*, 12(1), 13-28.

Karjalainen, J., Niskanen, M. & Niskanen, J. (2018) The effect of audit partner gender on modified audit opinions. *International Journal of Auditing*, 22(3), 449-463.

Korkeamäki, A.-M. (2017) Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki, Sanoma Pro.

Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. (2005) Laadulliset menetelmät kauppatieteissä. Tampere, Osuuskunta Vastapaino.

Lu, L. Y., Wu, H. & Yu, Y. (2017) Investment-Related Pressure and Audit Risk. *A Journal of Practice and Theory*, 36(3), 137-157.

Mahdavi, G. & Daryaei, A. A. (2017) Factors affecting the audit process and social theories. *The International Journal of Business in Society*, 17(4), 770-786.

McKee, D. (2015) New external audit report standards are game changing. *Governance Directions*, 67(4), 222-225.

Monroe, G. S. & Woodliff, D. (1994) An empirical investigation of the audit expectation gap: Australian evidence. *Accounting and Finance* 34(1) 47–74.

Niemi, L., Knechel, W. R., Ojala, H. & Collis, J. (2018) Responsiveness of Auditors to the Audit Risk Standards: Unique Evidence from Big 4 Audit Firms. *Accounting in Europe*, 15(1), 33-54.

Paananen, M. (2016) Modified Audit Reports in the Case of Joint Municipal Authorities: Empirical Evidence from Finland. *International Journal of Auditing*, 20(2), 149-157.

Ruhnke, K. & Schmidt, M. (2014) The audit expectation gap: existence, causes, and the impact of changes. *Accounting and Business Research* 44(5), 572 –601.

Safitri, M. A., Kustono, A. S. & Miqdad, M. (2018) Audit Quality and Earnings Management: Review and Synthesis of Empirical Evidence. *International Journal of Management, Accounting & Economics*, 5(9), 738-750.

Simnett, R. & Huggins, A. (2014) Enhancing the Auditor's Report: To What Extent is There Support for the IAASB's Proposed Changes? *American Accounting Association*, 28(4), 719-747.

Swift, T. & Dando, N. (2002). From Methods to Ideologies: closing the assurance expectation gap in social and ethical accounting, auditing and reporting. *Journal of Corporate Citizenship*, 8 (Winter), 81-90.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5.p. Helsinki, Tammi.

Vrentzou, E. (2011) The effects of International Financial Reporting Standards on the notes of auditors. *Managerial Finance*, 37(4), 334-346.

Wyman, P. (2004) Is auditor independence really the solution? *The CPA Journal*, 74(4), 6–7.

Verkkodokumentit

Suomen Tilintarkastajat (2016) Uudistunut tilintarkastuslaki tullut voimaan. [verkkodokumentti] [Viitattu 10.10.2018] Saatavilla: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/miksi-tilintarkastus-tehdaan/saantelyhankkeet/tilintarkastuslaki/tilintarkastuslain-muutokset/uudistunut-tilintarkastuslaki-tullut-voimaan>

Suomen Tilintarkastajat (2017) Uudistunut tilintarkastuskertomus – kokemuksia Iso-Britanniasta ja Alankomaista [verkkodokumentti] [Viitattu 28.10.2018] Saatavilla: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/uudistunut-tilintarkastuskertomus-kokemuksia-iso-britanniasta-ja-alankomaista>

Suomen Tilintarkastajat (2018a) Tilintarkastusvelvollisuus [verkkodokumentti] [Viitattu 15.10.2018] Saatavilla: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/miksi-tilintarkastus-tehdaan/tilintarkastusvelvollisuus>

Suomen Tilintarkastajat (2018b) Näin luet osakeyhtiön tilintarkastuskertomusta [verkkodokumentti] [Viitattu 8.1.2019] Saatavilla: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/talouden-ammattilaisille/nain-luet-osakeyhtion-tilintarkastuskertomusta>

Suomen Tilintarkastajat (2018c) Tilintarkastuksesta raportoiminen [verkkodokumentti] [Viitattu 9.1.2019] Saatavilla: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-tilintarkastus-on/tilintarkastuksesta-raportoiminen>

Sviili, T. (2017) Uusi tilintarkastuskertomus on tilinpäätöksen jatkumo [verkkodokumentti] [Viitattu 15.10.2018] Saatavilla: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/uusi-tilintarkastuskertomus-on-tilinpäätöksen-jatkumo>

Taloushallintoliitto (2018) Kirjanpidon vaatimukset riippuvat yrityksen koosta [verkkodokumentti] [Viitattu 15.10.2018] Saatavilla: <https://taloushallintoliitto.fi/kirjanpidon-abc-mita-jokaisen-tulisi-tietaa-kirjanpidosta/kirjanpitovelvollisuus/pieni>